

STAMBOOM DOSSIER

Graaf Gerard I van Wassenberg de Flamenses – Graaf I van Gelre *Geboren Gerard van Antoing (985-1033).*

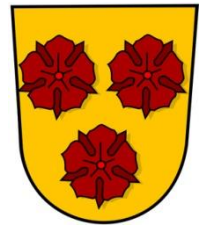
Versie 1.5 250523 Bewerkt door ir. René A.M. Martens RI MBA.

Wassenberg, de Flamenses en Gelre

Gerard is de stamvader van de Van Gelre, was de zoon van graaf Diederik (Dirk) van Henegouwen van Betuwe, geboren 967 en vermoord 7 april 1017, die graaf was in de Betuwe en de Maasgouw.

Wassenberg was een allodiale residentie die de Flamenses, de rechte voorzaten van de graven van Gelre, rond 1020 van de keizer kregen toegewezen toen zij zich in de Vlaamse contreien waaruit zij afkomstig waren, niet meer konden handhaven. Gerard van Antoing, genaamd Flamens, de Vlaming, kreeg Wassenberg, zijn broer Rutger kreeg Kleef. Gerard was gehuwd met Bava, dochter van graaf Diederik van Hamaland, zoon van Adela van Hamaland en haar eerste echtgenoot Immed van Hamaland.

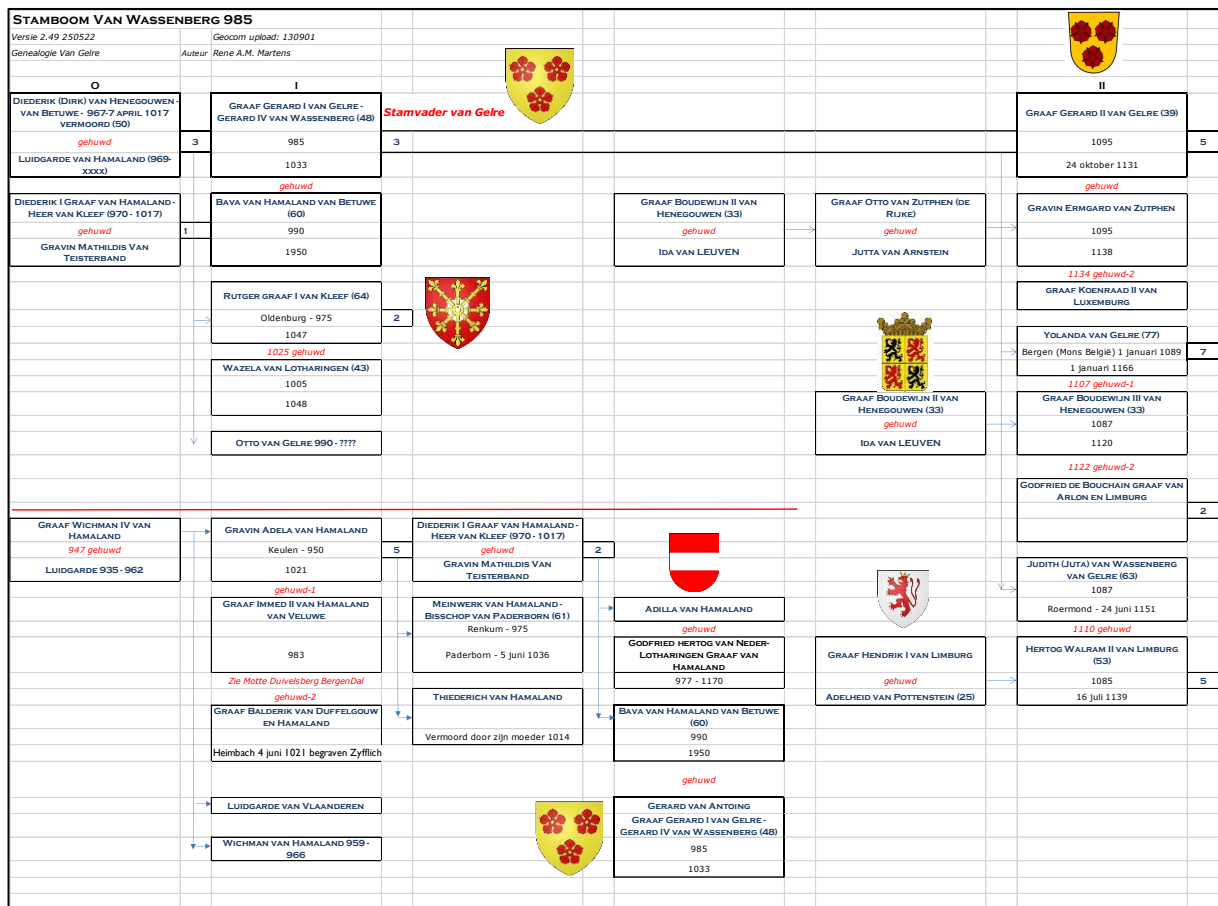
Deel van de oude burcht Wassenberg

Aan Wassenberg, een plaats in de huidige Duitse Nederrijn ongeveer 15 kilometer ten zuidoosten van Roermond, waren geen grafelijkheidsrechten verbonden. De oudste vermeldingen van een (of twee) Gerard(en) Flamens, uit 1033 en 1042-1046, gaan dan ook niet gepaard met de gravenrang. Gravenrechten vielen de Flamenses pas na 1046 toe als gevolg van de rebellie van Godfried 'met de Baard', hertog van Nederlotharingen.

Door het huwelijk van Godfried de Kinderloze, hertog van Nederlotharingen, met een (waarschijnlijk) oudere zuster van Bava was deze in het bezit van Hamaland en de graventitels van Diederik gekomen. Dat huwelijk bleef echter kinderloos, waarop de ambten aan zijn jongste broer Gozlin/Gozelo I, de vader van Godfried 'met de Baard' kwamen. De rebellie van 'de Baard' verschafte de Flamenses de kans om hun opvolgingsaanspraak, die met Bava was binnengekomen, te verzilveren.

Zo werd Gerard II dus vermoedelijk in 1046 de tweede graaf uit het huis der Flamenses. Zijn zoon Gerard III volgt hem op rond 1052. Deze overleed toen zijn oudste zoon, Gerard IV, nog minderjarig was, zodat diens oom graaf Diederik van Wassenberg tijdelijk is ingesprongen. We kennen Diederik in 1076 als graaf op de Veluwe.

In 1082 overleed Gerard III in de kerker van Godfried van Bouillon. Gerard IV van Wassenberg de latere tevens graaf Gerard I van Gelre, die toen de graafschappen overnam, verlegde geleidelijk de Gelderse graaflijke verblijfplaats van Wassenberg, buiten hun ambtsgebied, naar Gelre (Geldern), binnen hun ambtsgebied gelegen. Hij noemde zich nu eens 'van Wassenberg', dan weer 'van Gelre'. Het allodium Wassenberg is in de 12e eeuw afgestoten aan de hertogen van Limburg via de bruidsschat van Jutta van Gelre, echtgenote van hertog Walram II van Limburg. In 1118 noemt Gerard II van Gelre 'de Lange' Wassenberg, waar hij toen een kerk stichtte, nog steeds 'zijn allodium'.

Gerard van Antoinq

Gerard van Antoinq komt ook voor als Gerard Flamens, Gerard de Vlaming en Gerard IV van Wassenberg ca. 985 - na 1033), merendeels vermeld als Gerard I Graaf van Gelre en daarmee als stamvader van Van Gelre.

Gerard vluchtte rond 1020 uit Vlaanderen, waarna de keizer zich over hem ontfermde. Volgens de Annales Rodenses wordt hij door de keizer bij Wassenberg geplaatst. Er wordt niet vermeld dat hij graafrechtelijke bevoegdheden over Wassenberg krijgt. Hij kreeg zoveel land toebedeeld dat zijn nakomelingen vorst van de streek zouden worden. Het is niet meer na te gaan welke goederen hij toebedeeld kreeg, maar in ieder geval het eigengoed of allodium Wassenberg. Hij is één van de voorvaarders van onder anderen de graven van Dodewaard en Veluwe en van de graven en hertogen van Gelre.

De stad Antoinq, waar Gerard naar vernoemd was, lag aan de Schelde in de Mark Ename aan de uiterste westgrens van het Heilige Roomse Rijk. Omdat Boudewijn IV hun gebieden had veroverd wendden Gerard en zijn broer Rutger zich in 1021 tot keizer Hendrik II. Daar klaagden ze dat ze slachtoffer waren geworden van de door het Rijk aan Vlaanderen verloren gegane gebieden in de zuidelijke mark Ename, die later met andere buurgebieden het graafschap Henegouwen zouden vormen.

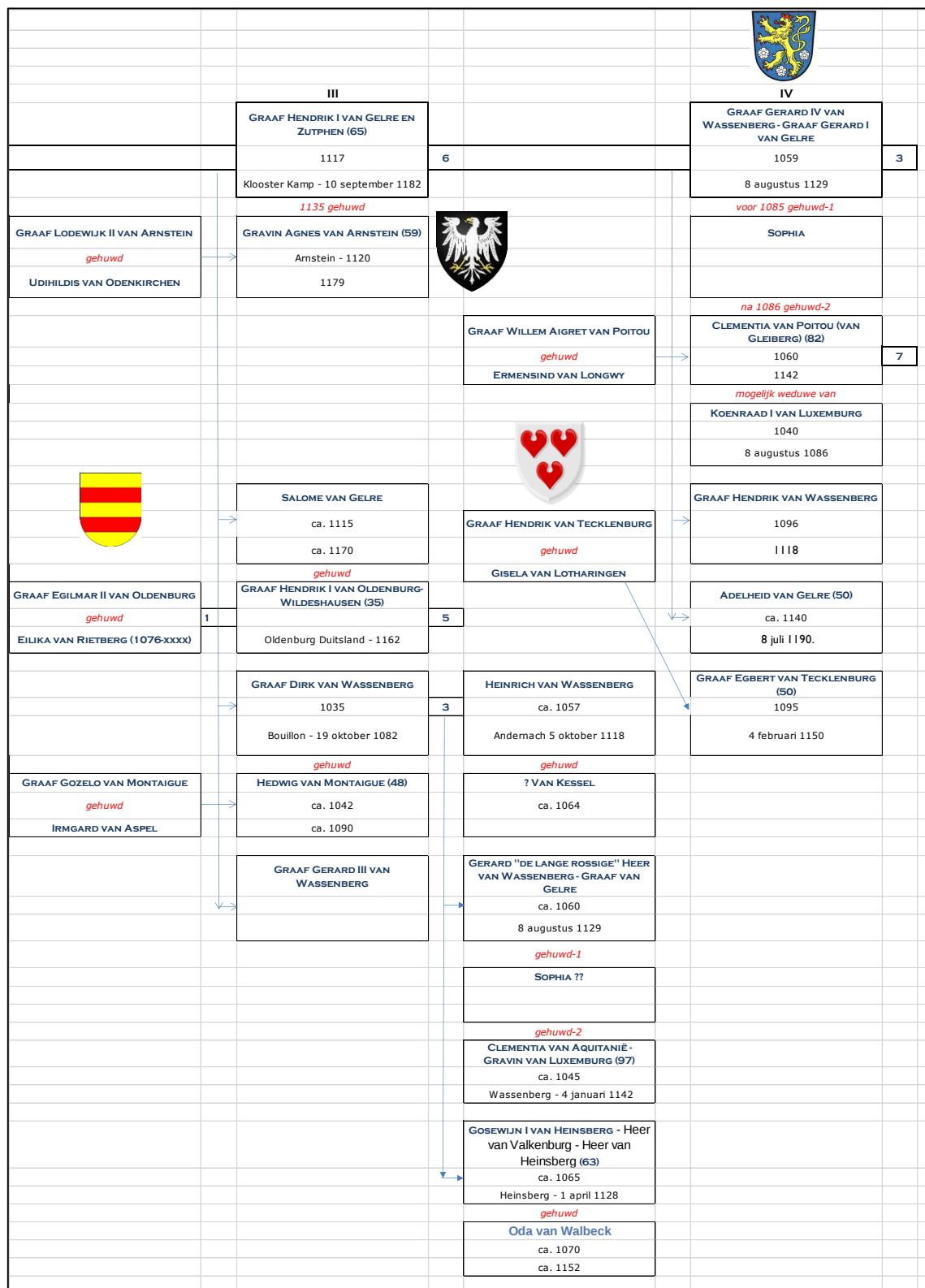
Ter compensatie kreeg Gerard het gebied Wassenberg waar hij als Gerard I "Flamens" ('de Vlaming') stamvader van het geslacht Gelre werd, en kreeg zijn broer Rutger het gebied Kleef waar hij stamvader werd van het eerste huis van Kleef. Deze gebieden waren vrij gekomen na de moord van Adela van Hamaland op Wichman van Vreden (wiens goederen aansloten op Hamaland). Hierdoor kwam het goed van Wichman vrij en werd het gebied van Adela en haar tweede echtgenoot Balderik (graaf van Drenthe en Salland) door de keizer geconfisqueerd.

Gerard was getrouwd met Bava van Hamaland, dochter van Diederik van Hamaland (zoon van Adela en haar eerste echtgenoot Immed IV en kleinzoon van Wichman van Hamaland en Luidgarde van Vlaanderen). Dit huwelijk gaf hem aanspraak op een deel van de geconfisqueerde gebieden.

Gerard II van Wassenberg

Gerard II van Wassenberg of Gerard II Flamens (ca. 1020 - ± 1052) was graaf van Wassenberg, dat later zou uitgroeien onder de naam Van Gelre. Hij is mogelijk een en dezelfde persoon als zijn vermeende vader Gerard I. Het bestaan van twee Gerards is niet gebaseerd op bronnen maar alleen op chronologie.

De naam van Gerards vrouw is onbekend, mogelijk was ze Margaretha, dochter van Giselbert van Loon. Gerard had twee zonen, Gerard III van Wassenberg, die hem opvolgde en Diederik van Wassenberg, die zijn broer opvolgde voordat diens zoon Gerard IV meerderjarig werd.

Gerard III Graaf van Wassenberg

Gerard III van Wassenberg of Gerardus III Flamens (ca. 1030 - 1058) was graaf van Wassenberg, dat later zou uitgroeien onder de naam Van Gelre. Hij wordt in een bron "comitis Flamensis" (Vlaamse graaf) genoemd. Hij was getrouwd, maar zijn vrouw is onbekend.

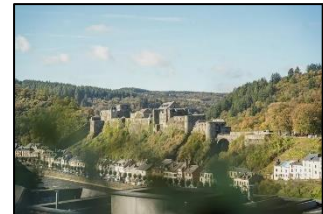
In 1053 bleek Gerard III als graaf op te treden in Ratinchem (Renkum) en Teisterbant. In de Teisterbant lagen de bezittingen van abdij Abdinghof waarover Gerard III het wereldlijke bestuur in handen had. Tot de bezittingen van dit klooster hoorden Tuil, Haaften, Gameren, Hellouw en Nieuwaal. Gerard III was de eerste graaf van Wassenberg die in de omgeving van De Graafschap optrad.

Zevenaar dat ook tot de goederen behoorde, viel in 1047 nog onder het graafschap van Wecelo. Het gebied was dus onderhevig aan verscheidene wisselingen, hetgeen verklaard kan worden door de politieke onrust ontstaan na de ondergang van graaf Balderik van Hamaland, de tweede echtgenoot van Gravin Adela van Hamaland. De keizer schuift moeizaam met de vrijgekomen gebieden om een evenwichtig gebied te scheppen. Omdat zijn zoon Gerard IV bij zijn overlijden minderjarig is wordt Gerard III opgevolgd door zijn broer, Diederik van Wassenberg.

Diederik van Wassenberg

Diederik van Wassenberg of Diederik I van Vlaanderen (Flamens, Latijn: Theodericus), ±1035 - Kasteel van Bouillon, 19 oktober 1082, was graaf van Wassenberg, dat later zou uitgroeien onder de naam Van Gelre, van 1058 tot zijn dood in 1082. Hij volgde zijn broer Gerard III van Wassenberg op die in 1058 overleed terwijl zijn zoon nog minderjarig was.

Diederik wordt in 1076 genoemd als graaf van Veluwe, in 1078 graaf van de Teisterbant, hij was ook graaf van Maasgouw en voogd van Bree. Door zijn trouw aan keizer Hendrik IV raakte hij in strijd met Godfried van Bouillon, die hem rond maart 1079 gevangennam en opsloot in het Kasteel van Bouillon, waar hij drie jaar later overleed. Hij werd begraven in Saint-Hubert. De inmiddels volwassen zoon van de vorige graaf volgde hem op als Gerard IV van Wassenberg, maar noemde zich sinds zijn erkenning als landgraaf van Gelre in 1096 ook wel Gerard I van Gelre.

Opkomst van Hamaland

Voordat er sprake is van een graafschap Gelre of zelfs heren van Zutphen bestaat er in de Karolingische tijd een groot uitgestrekt graafschap in Oost-Nederland; Hamaland. Het gebied is vernoemd naar de Germaanse volksstam Hamaven, maar omdat de Romeinen de "H" aan het begin van een woord niet uit kunnen spreken wordt het volk door hen opgetekend als "Chamaven".

Chamaven

De Chamaven bevolken de eerste vier eeuwen van onze jaartelling in betrekkelijke rust het gebied ten westen van de IJsselvallei tot en met het westelijke deel van het huidige Munsterland. In de vijfde eeuw worden zij langzamerhand vanuit het zuiden teruggedrongen door de Franken. Na de vijfde eeuw gaat het Munsterland verloren aan de oprukkende Saksen. Daarna wordt het gebied door de Franken en Saksen betwist tot Karel I de Grote in 763 de Saksen verslaat. Hamaland wordt opgenomen in het grote Karolingische rijk en zoals gebruikelijk wordt het te besturen gebied een graafschap. Dit graafschap wordt vernoemd naar de oorspronkelijke bewoners; Hamaland. Het gebied wordt bestuurd door het machtige Saksische geslacht der Brunharingen, waarvan enkelen zowel als graaf als als hertog optreden.

Erfgenamen van Zwentibold

De macht van de Brunharingen is voornamelijk gestoeld op de eigen goederen in de Liemers en koningsgoed in leen langs de IJssel. De bezittingen in Deventer en Zutphen zijn oorspronkelijk koningsgoed, mogelijk deels afkomstig uit de erfenis van Zwentibold, de laatste koning van Lotharingen. Door Zwentibolds huwelijk met Oda van Saksen is deze erfenis bij haar terecht gekomen. Na de moord op haar man is Oda hertrouwd met Gerhard I van Gulikgouw. Onder hun nazaten bevinden zich de familie van Verdun.

Erfgenamen van Ringelheim

Daarnaast zijn er bezittingen langs de kust. Dit deel van de Hamalandse bezittingen stamt uit het koninklijke leen van Godfried de Deen. Godfried is getrouwd met een Gisela, dochter van Lothar II, koning van Lotharingen. Na de succesvolle aanslag op Godfried krijgt Eberhard I van Hamaland een deel van Godfrieds koninklijke in leen, die vervolgens in leenbezit van de Brunharingen blijven.

Het recht op deze goederen wordt versterkt door Eberhard II huwelijk met Amalrada, kleindochter van Godfried de Deen. Amalrada is namelijk een van de vele dochters uit het huwelijk van Reginhild met Diederik van Ringelheim. Zo delen de Brunharingen mee in deze karolingische erfenis.

De grootgouw Hamaland

De allodia van de Brunharingen zullen voornamelijk in Hamaland hebben gelegen. Hamaland strekt zich uit van de linkeroever van de IJssel (oostelijk van Leuvenheim tot Empe), Deventer, Zevenaar naar het zuiden tot Elten en de omgeving van Emmerik. Noordwaarts rechts van de Rijn en de IJssel tot Olst en westelijk via Weggestapelen (bij Bathmen) naar Westerflier bij Diepenheim. Ook in andere gouwen, bijvoorbeeld in de Betuwe en Naardinkland, bezitten de Brunharingen landgoederen.

De grootgouw Hamaland bestaat uit de pagi (nederzittings-gebieden) Leomeriche (Liemers), Swifterbant (aan weerszijden van de IJsselmonding in het Almere) en Hisloa (IJsselgouw) en de gouwen Salland en Drenthe. Mogelijk behoort een deel van het westelijk Munsterland ook tot dit gebied.

Tot hoe ver de grens oostelijk reikt is niet precies duidelijk.

Echter uit het verdrag van Meerssen blijkt dat Hamaland in 870 grenst aan Teisterbant, Betuwe en Hattuarië. Over de Veluwe schijnt niet veel twijfel te bestaan, deze hoort bij Hamaland, of echter Flethite vanaf het begin ook tot Hamaland behoort is onduidelijk.

Alle genoemde gouwen vormen vanaf het begin waarschijnlijk geen aparte grafelijke jurisdicties. Mogelijk worden zij later afgesplitst van een groter geheel.

Mogelijk vormen op de bijgaande kaart Hamaland (rood) en Salland (blauw) in het begin samen de pagus Isloa, omdat zowel de streek rond Wichmond als later Salland Isloa worden genoemd.

Het bestuurscentrum van Hamaland ligt in het centraal gelegen Deventer. Hier is de koninklijke munt gevestigd en de graven van Hamaland zullen hier het koninklijke muntrecht uitbaten.

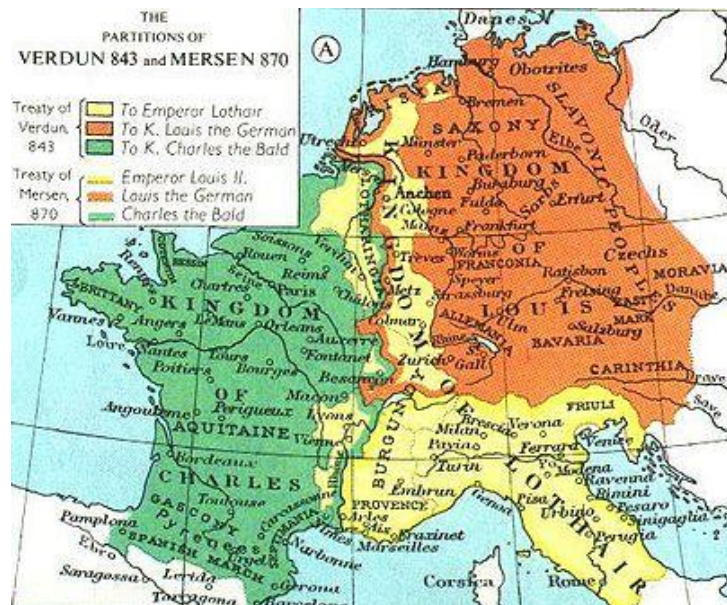

Verdrag van Meerssen

Het Verdrag van Meerssen getekend op 8 augustus 870, is genoemd naar de plaats Meerssen bij Maastricht. Het Karolingische Middenrijk, dat aan Lotharius I, zoon van de in 840 overleden Lodewijk de Vrome was gevallen, werd hierbij verdeeld tussen het West-Frankische en het Oost-Frankische Rijk.

De aanleiding was de dood in 869 van de kinderloze Lotharius II. Zijn ooms (broers van Lotharius I), Karel de Kale en Lodewijk de Duitser, respectievelijk de koningen van West- en Oost-Francië, verdeelden de nalatenschap van Lotharius II. In Lotharingen werd de grens tussen het Franse en Duitse koninkrijk gevormd door de loop van de rivieren de Maas, de Ourthe en de Moezel. Bourgondië werd aangesloten bij het Duitse Rijk.

Het verdrag is overigens niet in Meerssen getekend, maar in een plaats Aspide aan de Maas. Het verdrag kreeg zijn naam omdat vroeger onduidelijk was welke plaats hiermee bedoeld werd. Historici nemen nu aan dat het om Eijsden gaat. In Meerssen was een palts waar Lodewijk de Duitser tijdens de onderhandelingen verbleef. Karel had zijn hoofdkwartier in de palts Herstal bij Luik. Eijsden ligt halverwege en is daarmee een logische plaats voor de ontmoeting. Een schrijfwijze Espede rond 1170 voor Eijsden maakt de identificatie ook waarschijnlijk.

Het Verdrag van Meerssen mag niet verward worden met Verdrag van Verdun (augustus 843). Toen werd het Karolingische rijk namelijk verdeeld onder de drie zonen van Lodewijk de Vrome. Lotharius I werd, naast de keizerstitel en Italië, het Middenrijk toegewezen. Dit was een door zijn vorm moeilijk te regeren land. Het bestond uit Friesland van Zwin tot Wezer en de strook begrensd door Schelde, Maas en Rijn. Het was over de gehele lengte min of meer even breed en reikte tot aan de Middellandse Zee. Lotharius I gaf in 855 Friesland aan zijn zoon Lotharius II, die er in hetzelfde jaar, toen de keizer afstand deed, het gebied ten noorden van Bourgondië bij kreeg.

Verdrag van Verdun 843 / Meerssen 870

Verdediging van Hamaland

Ringburgen als die op de Heimenberg bij Rhenen, de Hunnenschans bij het Uddelermeer, Zutphen, de Duno bij Doorwerth en de bekendste, Opladen (tegenwoordig Montferland bij Zeddam) zijn de militaire steunpunten van het Hamaland.

Zij worden opgericht als verdediging tegen de invallen van de Noormannen. In tijden van nood kan de plaatselijke bevolking de burg betrekken en daar bescherming krijgen, totdat de aanval voorbij is.

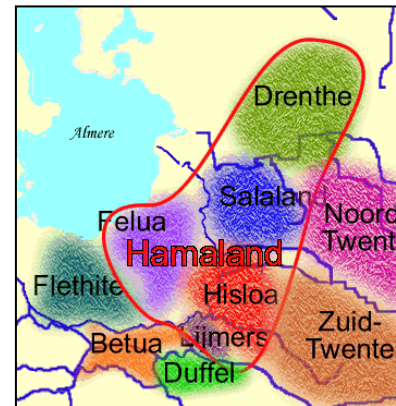
Graven Hamaland van stand

Het graafschap Hamaland wordt vanaf de tijd van Karel I de Grote tot Hendrik II vrijwel continue door dezelfde familie bestuurd. Een periode van ruim 200 jaar. Enkele bekende graven zijn Eberhard I Saxo en Wichman IV. Aan de continuïteit komt een eind wanneer de oudste zoon van Adela, dochter van Wichman IV door haar wordt vermoord en er geen opvolgers meer zijn. De opstand van Adela en Balderik tegen het rijksgezag geven Hendrik II een goede reden het machtscomplex volledig af te breken en de rijkskerk van Utrecht te versterken. Daarbij kan kerk noch keizer voorbij gaan aan de rechtmatige erfgenamen.

Hamaland

Hamaland was een graafschap van het Karolingische Rijk, later aangeduid als een gouw.

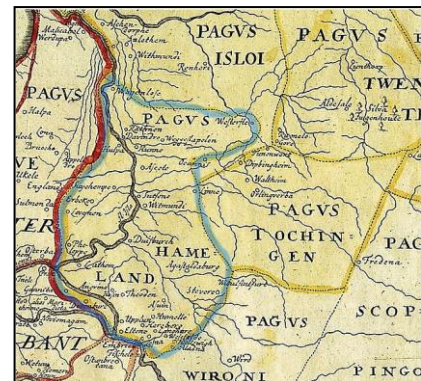
De naam verschijnt in de 9e eeuw voor het eerst in geschreven bronnen, en wordt ook wel in verband gebracht met de Germaanse stam der Chamaven, die voor het laatst tegen het einde van de 4e eeuw in laat-Romeinse bronnen voorkomt. Er zit tussen de beschrijving van de Chamaven en het verschijnen van de naam Hamaland echter een gat van ruim vier eeuwen, waarin ook de grote volksverhuizing heeft plaatsgevonden. Het is bekend dat de Karolingen waar mogelijk gebruik hebben gemaakt van bestaande structuren, maar of Hamaland al dan niet zijn wortels heeft in de periode van de Chamaven, valt dus niet zonder voorbehoud te beweren.

Plaatsbepaling

Over de omvang van het graafschap Hamaland is lange tijd van alles beweerd dat de toets der kritiek niet kan doorstaan. Het graafschap strekte zich uit over beide oevers van de IJssel, van iets benoorden Deventer naar het zuiden. Het gebied op de westelijke IJsseloever vormde een betrekkelijk smalle strook langs de rivier. De westgrens kruiste de Rijn ongeveer bij Velp, pakte het uiterste oosten van de Betuwe mee om daarna de Rijn te volgen tot iets bezuiden Emmerik.

Vandaar liep de oostgrens van Hamaland parallel met die tussen het Sticht Utrecht en het Prinsbisdom Münster, zoals die sinds het einde van de 8e eeuw waren getrokken en tot in de 16e eeuw zouden blijven bestaan. Hamaland kreeg daardoor twee uitstulpingen naar het oosten, de ene tot voorbij Lochem en de andere tot en met Doetinchem. Tussen die twee uitstulpingen versmalde het en bereikte zijn kleinste breedte ter hoogte van Steenderen op de oostelijke en Eerbeek op de westelijke IJsseloever. De opvatting dat Hamaland westwaarts ooit eens de Veluwe en Flethite heeft omvat, berust op mislezing van een oorkonde van 855, terwijl de gedachte dat Hamaland zich oostwaarts tot in het Münsterland zou hebben uitgestrekt, teruggaat op een veel te ruime interpretatie van een 12e-eeuwse kroniekttekst.

Het graafschap Hamaland in zijn hierboven gegeven omvang omvatte de oudere gouw Islo/Hisloa, de IJsselgouw, in het noorden en de gouw Leomericke, de Liemers, in het zuiden. Niet ongebruikelijk in de rijksorganisatie van de Karolingen werden twee gouwen in één bestuurlijk district, een graafschap, samengebracht.

De Meginharden (9e-10e eeuw)

De graven van Hamaland behoorden in de 9e en 10e eeuw tot het geslacht van de Meginharden. In het jaar 800 was een graaf Wrachari grondeigenaar te Wichmond in de IJsselgouw. Vermoedelijk dezelfde Wrachari, toen nog geen graaf, werd daar al in 794 genoemd. Deze was de zoon van een zekere Brunhari en had zelf een zoon, Meginhard I, welke naam later nog enkele keren voor komt in het Hamalandse gravenhuis. Vanwege de naam Meginhard wordt dat gravenhuis ook wel aangeduid als de Meginharden, maar ook de naam 'Brunharingen' naar Wrachari's vader is wel gebruikt.

In de al eerder genoemde oorkonde van 855 blijkt de Billunger Wichman IV Graaf in Hamaland te zijn, mogelijk als schoonzoon van Meginhard maar de precieze relatie is niet duidelijk. Na Wichman volgt er een Meginhard II die in 881 niet meer in leven is. Zijn precieze verwantschap met Wichman is ook niet duidelijk. Wel is zeker dat Meginhards zoon, Everhard Saxo, zijn vader opvolgde. Everhard was in 882 verantwoordelijk voor de aanleg van een grote ringwalburg in Zutphen, een van de Hamalandse hoofdresidenties. De plaats was in 882 ten prooi gevallen aan een Vikingaanval. Everhard werd in 898 vermoord door de Fries Waldger, zoon van Gerulf uit het gravenhuis dat doorgaans de Gerulfingen wordt genoemd en waarvan de latere Graven van Holland in rechte linie afstamden. Hij liet twee minderjarige zoons na, Meginhard en Everhard, daarom ging de opvolging in 898 naar Everhards broer, Meginhard III. Toen Saxo's zoon Meginhard IV meerderjarig werd ($\pm$ 915), nam hij de graafschappen van zijn oom over. In 921 wordt hij als graaf vermeld.

De andere zoon van Saxo, Everhard, huwde Amalrada, volle zuster van Mathilde van Ringelheim, de echtgenote (909) van Hendrik, hertog van Saksen. Hendrik werd in 919 koning van Oost-Francië en Everhard dus koningszweiter. Uit het huwelijk van Everhard en Amalrada stamden in elk geval twee zoons: de geestelijke Diederik die in 965 bisschop van Metz werd en een vooraanstaande raadsman van de keizers Otto I (regeerde 936-973) en Otto II (973-983) was, en weer een Everhard van wie we slechts weten dat hij eveneens een zoon Everhard had welke in 978 op tienjarige leeftijd bij zijn heer-oom Diederik in Metz de laatste adem uitblies.

Opstand

Graaf Meginhard IV zoon van Everhard Saxo van Hamaland en Zutphen volgde zijn oom Meginhard III op als graaf van Hamaland, die rond 915 aan het bewind kwam in Hamaland en de andere graafschappen van de familie (Salland, Veluwe, Drenthe, Hunsingo plus Fivelgo en waarschijnlijk ook het Naerdincklant ('t Gooi), deed in 938-939 mee aan een opstand tegen koning Otto I die onder leiding stond van Otto's broer Hendrik, Everhard III van Franken en Otto's zwager Giselbert, hertog van Lotharingen. Otto I wist de opstand neer te slaan. Daarna trof hij de rebellen met represailles, zoals confiscatie van bezittingen, intrekking van rijkslenen en ontzetting uit ambten, bij Meginhard dat van graaf.

Meginhard IV van Hamaland is rond 955 overleden op de Eltenberg, de residentie van zijn zoon Wichman IV die er een tien jaar later het Sticht Elten zou vestigen. In het dodenboek van dat sticht wordt Meginhard wel herdacht maar zónder graventitel. Hij had wel zijn bezittingen teruggekregen, maar de grafentitel was hij na de mislukte opstand definitief kwijt. Hij was dus géén graaf meer toen hij stierf.

Genade

In 944 heeft Otto I de Grote het Hamalandse gravenhuis weer in genade aangenomen. Meginhard IV bleef zonder titel maar zijn twee zoons uit twee opvolgende huwelijken kregen elk een portie van zijn vroegere graafschappen: de oudste, Everhard, werd graaf in Salland, Drenthe en Hunsingo/Fivelgo, de jongste, Wichman IV, in Hamaland, de Veluwe en waarschijnlijk ook het Gooi. Beiden kregen ook een burcht uit het vaderlijk erfgoed dat sinds 939 geconfisqueerd was geweest maar in 944 geheel of gedeeltelijk zal zijn teruggegeven: Wichman kreeg de burcht op de Eltenberg, Everhard die in Zutphen.

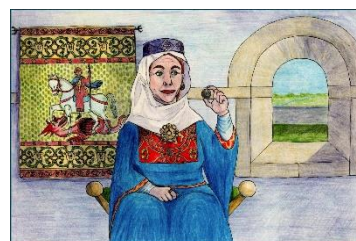
Everhard had slechts één overlevende erfdochter, Averarda. Omstreeks 950 huwde zij met Godfried van Verdun. Averarda overleed vermoedelijk al in 961 met nalating van een zoontje en een dochttertje. Godfried huwde het jaar daarop met Mathilde van Saksen, weduwe van de Vlaamse graaf Boudewijn III, de zwager van Wichman IV.

Wichman IV was rond 947 met de Vlaamse gravendochter Luidgarde, zuster van Boudewijn III gehuwd. Zij overleed in 962 op de leeftijd van 27 jaar. Uit dat huwelijk kennen we drie kinderen, Gravin Adela van Hamaland, Luidgarde van Elten en Wichman. Wichman junior stierf waarschijnlijk in 965 of 966 op de leeftijd van zeven jaar. Daarmee werd de voortzetting van het geslacht in mannelijke lijn afgebroken, want Wichman IV, hoewel toen rond 35 jaar oud, taalde niet naar een tweede huwelijk: hij bouwde zijn burcht al voor 968 om tot het vrouwensticht in Hoog-Elten. De laatste vermelding van Wichman dateert uit december 973.

Een aanzienlijk gedeelte van zijn allodiale bezittingen schonk Wichman aan zijn religieuze stichting. Zijn dochter Adela voelde zich daardoor ernstig benadeeld en heeft zich daar bijna tientallen jaren tegen verzet, uiteindelijk - in 996 - met succes.

Adela Gravin van Hamaland (Keulen 950-1021)

Gravin Adela is rond het eerste millennium de belangrijkste vrouw in de Graafschap en Liemers en verdere omstreken. Wanneer haar vader Wichman IV in of na 975 overlijdt is zij de enige wereldlijke erfgenaam, graaf van Hamaland. Haar broertje Wichman Jr. is al jong overleden en haar jongere zuster Luidgarde is inmiddels abdis van het nonnenklooster te Elten geworden. Adela is vernoemd naar haar grootmoeder van moeders kant, Adela van Vermandois.

De geschiedenis van Adela

In oude oorkondes uit eind 900/begin 1000 duikt verschillende malen de naam Adela op, die o.a. in de Betuwe en Rhenen bezittingen had. Zo was o.a. de helft van Lienden van haar, verkregen uit de erfenis van haar vader, graaf Wichmond IV van Hamaland. Maar ook Herveld en Zetten worden in verband met haar genoemd. Maar er is nog een oorkonde uit 997 waarvan ik het vermoeden heb dat hij ook op haar slaat! Dat zou betekenen dat zij nog meer goederen in ons werkgebied had namelijk in Maurik, Ommeren, en misschien Ter Leede (bij Kesteren). Trouwens ook Varik en Deesd worden in deze oorkonde genoemd. De familie van haar vader was al generaties lang graaf van een aantal gouwen in Nederland: van Hamaland zelf, de Veluwe, Salland, Drenthe, Noord-Groningen en hoogstwaarschijnlijk het Gooi. Adela was een beruchte vrouw die de geschiedenis is ingegaan als zeer strijdlustig, die vocht om haar erfenis waarbij zij er niet voor terugdeinsde mensen te laten vermoorden! Haar vader Wichman liet op een hoge berg bij Elten een klooster bouwen waar zijn andere dochter Lutgarde abdis werd.

Adela's andere zoon, Thiederich, laat ze op aandringen van Balderik in 1014 vermoorden. Adela wordt door het rijkshof te Dortmund ter dood veroordeeld, maar ze krijgt gratie en draagt in 1016 de goederen, welke haar zoon Meinwerk aan haar had afgestaan, over aan keizer Hendrik II, die ze aan de kerk van Paderborn schenkt. Adela is niet dankbaar dat ze gratie heeft gekregen en benadeelt haar zoon Meinwerk door in 1016 goederen aan de abdij van Elten te schenken. In de oudste oorkonde van Gelderland en een van de oudste uit ons land geeft Balderik tussen 1014-1017 met toestemming van zijn vrouw Adela, twaalf horige mannen aan het klooster te Zyflich. Blijkbaar doet hij dit omdat hij in die jaren ernstig ziek is en in het klooster aldaar genezen is door de relikwieën van de heilige Liudger.

Volgens Alpertus van Metz, een kroniekschrijver uit die tijd, is Adela uit heel ander hout gesneden dan haar vrome zuster Luidgard. Alpertus wil stilzwijgend voorbijgaan aan wat 'men' over Adela vertelt, maar kan niet nalaten te melden dat: ze te luid praatte, wulpse taal uitsloeg, even harmonisch gekleed ging als ze van binnen losgeslagen was, en door haar oogopslag haar onevenwichtigheid verried. Haar enige positieve kant blijft niet onbelicht, want in één adem door vertelt Alpertus dat Adela talenten heeft in allerlei handwerken en dat ze talrijke dienaressen verschillende weeftechnieken heeft bijgebracht. Dat ze zelfs in het vervaardigen

van kostbare gewaden iedereen in de omtrek overtreft.

Voorbodes van de strijd

Ondanks het haar door Alpertus toebedachte vreselijke karakter komt Adela toch aan de man, want ze trouwt waarschijnlijk ergens tussen 960 en 965 met buurman en graaf Immed II Ψ . Als huwelijksgift krijgt zij een derde deel van de Hamalandse allodia mee. Samen met Immed II sticht ze een gezin en er lijkt geen vuiltje aan de lucht, totdat Adela's enige broertje Wichman Jr. in 965 of 966 overlijdt en haar vader besluit om in Elten ter memorie van junior en zijn familie een nonnenklooster te stichten.

Het klooster wordt door Wichman (IV) rijk begiftigd met het erfdeel van Luidgard, die vanaf dat moment voorbestemd is om de eerste abdis van het klooster te worden. Dit erfdeel bestaat uit een derde deel van de Hamalandse allodia, maar Wichman (IV) weet in 970 bij de koning te bewerkstelligen dat ook zijn rijkslenen aan het klooster worden gegeven en tenslotte wordt in 973 het klooster in rijksbescherming genomen.

Jongbloed stelt dat Adela en Immed II dit niet over hun kant laten gaan. In hun ogen is het erfdeel dat Luidgarde nu krijgt groter dan het erfdeel van Adela. Zij wensen gecompenseerd te worden voor het verlies van het rijksgoed dat de familie in leen heeft gehad. Het is aannemelijk dat Immed II Adela's vader opvolgt in diens rijksambten als graaf van Hamaland en Veluwe weegt mogelijk niet op tegen het verlies van de (bijbehorende) rijkslenen. Normaal gesproken valt vrijgefallen rijksgoed terug aan de rijkskroon, maar in de praktijk komt het er regelmatig op neer dat de aangetrouwde familie in de teruggevallen rechten treedt. Eenvoudiger: het is in de tiende eeuw niet ongebruikelijk om via een rijke erfdochter in de rechten van de schoonfamilie te treden.

Strijd om de erfenis

Na de dood van haar vader in 975/6 blijkt het er voor Adela nog beroerder uit te zien dan zij dacht. Haar vader heeft haar onterfd en het laatste derde deel van de Hamalandse allodia, waar hij waarschijnlijk zelf van leefde, ook aan het klooster geschonken. Luidgarde beschikt nu, namens het klooster, over twee derde van de Hamalandse goederen plus de inkomsten uit de rijkslenen. Adela slechts over één derde en de rijksambten. Alpertus schrijft dat Adela het hoog opneemt en bij herhaling probeert Wichman (IV)'s tweede schenking ongedaan te maken.

De strijd wordt grimmiger na de dood van Immed II op 29 januari ergens tussen 983 en 996. Zijn sterfjaar is niet overgeleverd en varieert tussen de verschillende auteurs. Adela's zoon en erfgenaam, Diederik I Ψ , is nog jong en zij zal hem ongetwijfeld een groot graafschap mee willen geven. Voorlopig regeert zij in haar eentje, waarschijnlijk als regentes van haar minderjarige zoon, hetgeen blijkt uit het feit dat zij in Deventer munten laat slaan met het opschrift 'Adela Cometissa'.

Beide zussen maken het elkaar niet gemakkelijk. Balderik van Drenthe Ψ en Godizo van Aspel Ψ , vazallen van Luidgarde, branden een burcht van Adela plat. Saillant detail is dat Godizo oorspronkelijk een vazal van Adela is en dat hij om onbekende redenen overloopt naar het kamp van Luidgarde.

Jongbloed vermoedt in navolging van Oediger dat na de dood van Wichman (IV) en nog tijdens het leven van Luidgarde, dus tussen 976 en 995, Otto II Adela al schadeloos heeft gesteld door van Wichman (IV)'s driedeling een tweedeling te maken en zo het erfgoed gelijkelijk tussen de zusters te verdelen. Oediger is de eerste die Adela's verdiensten in deze zaak op waarde schat, maar hij pleit er voor dat de erfdeling pas in 996 in het voordeel van Adela wordt beslecht.

Adela drukt door

De zaak rond de erfenis komt in een stroomversnelling wanneer Luidgarde op 22 oktober ergens na 983 de 'weg van het vlees is gegaan', oftewel een natuurlijke dood is gestorven. Alpertus kan de verleiding niet weerstaan om de roddel dat Adela haar zuster vergiftigd heeft aan het papier toe te vertrouwen, of dit waar is laat hij 'ter overdenking over aan het oordeel van het

volk'. Deze kwestie is onbewezen en kan rustig als fantasie ter zijde worden gelegd. De indruk die Adela toentertijd op het volk gemaakt zal hebben, zal voeding tot dit soort achterklap hebben gegeven en Alpertus zal dit ongetwijfeld hangend aan het schap opgevangen hebben. Adela meent dat na het overlijden van haar zus de tijd rijp is om het Eltense bezit te confisqueren. Hierbij zal zij, veronderstelt Jongbloed, de compensatie voor de overbedeling met de rijklenen van Wichman IV opeisen.

Huwelijk Adele & Balderik

Het zijn roerige tijden in het koninkrijk, want keizer Otto II is inmiddels overleden en diens opvolger Otto III is minderjarig. Niet iedereen is het eens met zijn troonopvolging. De edelen in Neder-Lotharingen raken in de strijd rond de troonopvolging betrokken, zodat oorlog tot de grenzen van Hamaland reikt. En in tijden van oorlog zijn er altijd wel allerlei gelukszoekers die op voordeel uit zijn. Een opvallende opportunist is Balderik, want hij gaat de omgekeerde weg van Godizo. Hij loopt over naar het kamp van Adela. In of voor 996 trouwt hij zelfs met haar, een huwelijk dat Alpertus wegens het standsverschil voor onbetamelijk houdt. In ieder geval is deze manoeuvre een opmerkelijk staaltje van vazalliteit.

Na het huwelijk verovert Balderik in 996 met geweld het klooster te Elten. Alpertus meldt dat 'de altaren met werpspiezen werden doorboord'. Balderik neemt enkele kloosterlingen gevangen. Keizer Otto III komt, als rijksbeschermer van het klooster, tussenbeide en verlangt Eltens herstel als zelfstandig instituut. Adela maakt haar zaak weer aanhangig, zodat deze op de agenda van de Rijksdag in Nijmegen komt te staan.

Uitspraak op de Rijksdag Nijmegen

Op de Rijksdag in 996 in Nijmegen komen alle partijen bij elkaar. Adela baseert zich, volgens Kos, tijdens de zitting waarschijnlijk op de ongeschreven Saksische wet dat *allodia* niet kunnen worden vervreemd zonder instemming van de vermoedelijke erfgenamen. Het is onbekend of dit een gewoonterecht is of slechts een gebruik. De geschreven Saksische wet luidt dat 'niemand geoorloofd is om een overdracht te doen van zijn erfenis, behalve aan kerk of koning, opdat hij zijn erfgenaam onterft, behalve afgedwongen door honger, maar hij mag wel horigen weggeven of verkopen. Het klooster baseert zich op de karolingische toevoeging aan de Saksische wet dat goederen zonder tussenkomst van familie wel aan kerk of koning kan worden gegeven, zoals Wichman IV in eerste instantie ook had gedaan.

Otto III herstelt de tweedeling, zoals zijn vader Otto II dat waarschijnlijk voor hem heeft gedaan. Hierbij krijgt Balderik en dus Adela in feite compensatie voor de overbedeling met de rijkslenen. Balderik krijgt van de nieuwe abdis (toevallig ook Luidgarde geheten) namelijk enkele hoeves uit de nalatenschap van Luidgarde. Tegelijkertijd moet hij wel erkennen dat de Eltense nalatenschap van graaf Wichman IV van Hamaland ter beschikking van de keizer staat. Balderik 'laat Elten los' in de handen van de keizer als 'hoofd en beschermheer van de kerk'. De zeggenschap over wie voogd van het klooster is blijft aan de Hamalandse familie voorbehouden en komt later via huwelijk in handen van de Gelderse graven. De vrije abdiskeuze is waarschijnlijk in ere hersteld. De kloosterjuffers mogen zelf beslissen wie er abdis wordt, met instemming van de bisschop van Utrecht. Of er nog juffers in Elten aanwezig zijn om een abdis uit te kiezen laat zich, na al de voorbij vliegende werpspiezen, raden.

De keizer erkent dus (opnieuw?) dat Adela een punt heeft, al staat dat niet met zo veel woorden in de opgemaakte oorkonde en maakt Alpertus er al helemaal geen woorden aan vuil. Jongbloed toont aan dat de compensatie bestaat uit Rindern, Nasnacheli (?), Leut en Reclou. Dat deze sinds 968 voortslepende zaak in 996 wordt beslist is volgens Jongbloed geen toeval. In 996 is Ansfried (III) Ψ al ruim een jaar bisschop van Utrecht en is Heribert Ψ , de latere aartsbisschop van Keulen, hofkapelaan geworden. Heribert is Otto III's vertrouweling, maar bovenal Adela's en Balderiks beschermheer. Jongbloed vermoedt dat beide gewijde heren hun invloed aanwenden om de Hamalandse boedelscheiding voor eens en altijd op te lossen. Voor enkele jaren keert de rust weer. Wanneer Otto III in 1002 overlijdt probeert Balderik in dat jaar opnieuw van het machtsvacuüm te profiteren. Ten tweede male bezet hij het klooster en onderwerpt hij de horigen aan zijn gezag. En ook ten tweede male moet hij, wanneer de nieuwe keizer Hendrik II ingrijpt, het klooster teruggeven.

Nog meer kletspraat

Alpertus is niet de enige monnik die zich laat meeslepen door de 'furie Adela'. De anonieme monnik die ongeveer 150 jaar later het levensverhaal van haar zoon, bisschop Meinwerk, optekent laat zich het hoofd ook op hol brengen. Adela's oudste zoon Diederik I is inmiddels in de voetsporen van zijn vader Immed II getreden en is graaf van de Veluwe geworden. Volgens de anonieme monnik zou Adela haar oudste zoon Diederik I in 1014 vermoord hebben. Een dergelijke moord zou een wel heel vreemde actie zijn, want Adela is te oud om nog kinderen te verwachten uit haar huwelijk met Balderik. Diederik I is dus haar enige wereldlijke erfgenaam, omdat haar jongste zoon Meinwerk op jonge leeftijd als 'oblaat' (afgestane zoon) in Halberstadt is geplaatst. De anonieme monnik is de enige die Adela deze moord in de schoenen schuift. Mogelijk heeft de schrijver wel van een moord gehoord, maar het verkeerde slachtoffer genomen. Contemporaine kroniekschrijvers als Alpertus en Thietmar van Merseburg maken er geen woorden aan vuil. Deze moord kan eveneens als kroegpraat gekwalificeerd worden.

Ondertussen is Balderik verwikkeld geraakt in de strijd om de prefectuur. Na de moord in oktober 1016 op zijn tegenstrever voor dit ambt, Wichman III van Vreden, (waarvan en passant Adela de schuld krijgt van Alpertus en Thietmar) komen Adela en Balderik opnieuw in moeilijkheden. Balderik verschuilt zich aanvankelijk met Adela op Opladen, maar knijpt er tussenuit voordat het beleg van Opladen aanvangt.

Worden Adela en Balderik herenigd?

Na de nederlaag bij het beleg van Opladen worden Adela en Balderik misschien even herenigd. Het is niet onmogelijk dat zij elkaar in Keulen bij hun beschermer Heribert, sinds 999 aartsbisschop van Keulen geworden, weer ontmoeten. Adela's en Balderiks goederen worden door de keizer geconfisqueerd. Balderik krijgt van Gerard III 'Mosellensis' het kasteel Heimbach in bruikleen. Hij is in 1018 weer met de keizer verzoend, waarbij mogelijk de geconfisqueerde goederen teruggegeven worden.

Dankzij aartsbisschop Heribert mag Adela in Keulen verblijven, maar na zijn dood in maart 1021 zal zijn opvolger Pelgrim daar anders over hebben gedacht. Hij weet haar uit Keulen weg te krijgen en onderdak te brengen in het abdij Deutz. Zij overlijdt op 6 augustus na 1021 en voor 1025 en wordt in de dom van Keulen begraven.

Graaf Balderik en het uiteenvallen van Hamaland

De graafschappen van Wichman zijn waarschijnlijk overgegaan op zijn schoonzoon Immed, uit het geslacht der Immedingen, eerste echtgenoot van Adela, en vervolgens op hun zoon, Diederik van Hamaland. Deze laatste is in het jaar 1017 vermoord met nalating van twee dochters.

Na de dood van Diederik kwam Hamaland in het bezit van de tweede echtgenoot van Adela, Balderik Graaf van Drenthe en Salland. Na de moord op zijn rivaal Wichman van Vreden viel Balderik in ongenade en in 1018 werden hem al zijn bezittingen ontnomen.

De graafschappen Drenthe (1024), Teisterbant (1026), en Umbalah (1041) kwamen in het bezit van het bisdom Utrecht en vormden de kern van het sticht Utrecht.

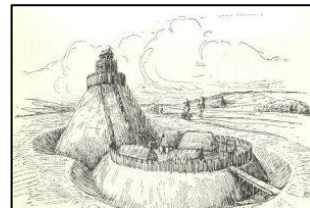
Het graafschap Hamaland viel nu waarschijnlijk aan de hertogen van Neder-Lotharingen, hoewel hier geen duidelijke bronnen voor zijn. De oudste dochter Adilla van Diederik huwde vermoedelijk met Godfried, de zoon van Godfried van Verdun uit diens tweede huwelijk, en hertog van Neder-Lotharingen (1012-1023).

Toen deze in 1023 kinderloos overleed, werd hij als hertog en graaf opgevolgd door zijn jongste broer Gozelo I van Verdun. In 1033 werd Gozelo ook hertog van Opper-Lotharingen, wat hij later overdeed aan zijn oudste zoon, Godfried 'met de Baard'.

Toen Gozelo in 1044 overleed, had Godfried eigenlijk recht op de opvolging ook in Neder-Lotharingen, maar koning Hendrik III onthield hem dat en gaf het aan de jongere zoon van Gozelo, de zwakzinnige Gozelo II. Godfried 'met de Baard' kwam in opstand en raakte daardoor in 1046 zijn ambten kwijt. Hamaland kwam nu ook bij het sticht Utrecht en hield als zodanig op te bestaan. Later kwam het sticht Utrecht nog in het bezit van Westflinge (1064), Staveren (1077), Wester- en Oostergo, en IJsselgouw (1086).

Motteheuvels op de Duivelsberg

Op de Duivelsberg staat één burcht met twee motteheuvels: flinke aarden heuvels, waarop vroeger meestal een houten omwalling met toren stond. Een motte is de primitieve voorganger van het Middeleeuwse kasteel. Motte Mergelp gebouwd door graaf Balderik en zijn vrouw Adela rond het jaar 1000.

Adela was de oudste dochter van graaf Wichman IV van Hamaland, een oom van keizer Otto II. Door het huwelijk van Adela met Immed werd deze laatste de nieuwe graaf van Hamaland. Adela's jongere zus Luidgarde was geheel volgens Middeleeuwse traditie voorbestemd voor een religieuze carrière. Ze werd abdis in het door haar vader gestichte klooster Elten.

Het was waarschijnlijk Balderik die de opdracht gaf om de motte Mergelp op de Duivelsberg in Berg en Dal bij Nijmegen te laten bouwen. De Duivelsberg was het meest zuidelijke puntje van het graafschap Hamaland. Eerdere graven beschermden hun land door de aanleg van ringwalburgen, maar rond 1000 werden die vervangen door motteburchten. Motte Mergelp is daar een prachtig voorbeeld van. Andere mottes van het graafschap Hamaland zijn de Duno (bij Heveadorp), Uddel (bij Apeldoorn) en Montferland (bij 's-Heerenberg). Waarom Mergelp bestaat uit twee mottes, is onduidelijk.

Balderik werd na zijn dood in 1021 begraven in het door hem gestichte klooster in Zyfflich, nog geen twee kilometer van de motte. Overigens blijkt uit archeologisch onderzoek dat de motte in de 11e eeuw niet of nauwelijks in gebruik is geweest. Mogelijk is de motte na de dood van Balderik snel in onbruik geraakt.

Opkomst en ondergang van het graafschap Lohn *Van Franse oorsprong?*

Mogelijk stammen de graven van Lohn af van de graven, later hertogen, 'de Laon' uit Noord-Frankrijk. Het wapen van Laon (in Picardië) heeft als wapenbeschrijving: in zilver drie merletten twee, één met een schildhoofd van lazuur (blauw) met drie gouden Franse lelies. Op het wapen van de graven van Lohn staan drie merletten en drie blauwe dwarsstaken (dwarsstaken zijn smalle dwarsbalken). Op heraldische gronden (dezelfde schildkleur en het voeren van merletten) zou het mogelijk kunnen zijn dat de graven van Lohn banden hebben met Laon.

In Belgisch Limburg bestaat in de negende eeuw ook een graafschap Looz. Dit graafschap ligt ten westen van de Maas. Naast Looz, ten oosten van de Maas, ligt het graafschap Limburg. De graven van Looz zijn goede veldheren, maar niet zo bedreven in het bestuur van hun graafschap. Deze eigenschap hebben ze niet gemeen met de noordelijke graven van Lohn. Er wordt vermoed dat de graven van Lohn uit het Oldenburgse gravengeslacht Calvenhage stammen. Dit geslacht resideert op de hof Laon of Loon. Tegenwoordig heet deze plaats, die 55 kilometer zuidelijk van Oldenburg ligt, Lohne. Van hieruit zou er dan een tak naar de

Graafschap en een tweede tak naar Belgisch Limburg lopen.
Bewijzen voor een verwantschap met Calvenhage, Looz of De Laon is niet geleverd.

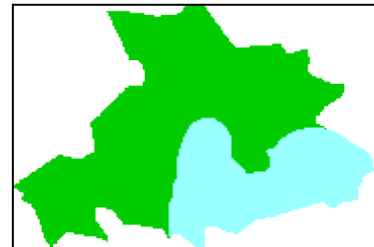
Uit de as van Hamaland

Als in 1018 het graafschap Hamaland uiteenvalt, delen de graven van Lohn mogelijk mee in de erfenis. In ieder geval verwerven zij veel allodiale goederen in het zuidoosten van de Achterhoek en het aangrenzende Munsterland. Daarnaast krijgen de graven van Lohn van de bisschop van Munster leengoederen in beheer. In 1086 komt het eerste lid van het geslacht Lohn tevoorschijn, de ridder Gerardus de Lon.

De graven van Lohn liggen geregeld in de clinch met de bisschop van Munster over het bezit van de rechtspraak in het graafschap Lohn. Zo wordt in 1152 Godschalk II van Lohn middels een oorkonde op zijn onderdanigheid gewezen. Het is niet duidelijk of de graven van Lohn recht spreken in naam van de bisschop van Munster of uit hoofde van eigen heerlijk bezit. De burcht te Bredevoort is, naast het stamslot in Stadtlohn of Südlohn, een belangrijke thuisbasis.

Het Lohnse gebied in De Graafschap

De graven van Lohn krijgen een groot deel van de oostelijke Achterhoek en westelijk deel van Munsterland in handen. Daarmee worden ze burens van de graven van Gelre. De kern van het gebied wordt gevormd door de parochie Lohn, een zelfstandige kerkelijke gemeente onder een pastoor, tegenwoordig Stadtlohn en Südlohn. In totaal beslaat de graafschap Lohn in de Achterhoek de parochies Aalten, Hengelo, Varsseveld, Zelhem en Winterswijk. Van Varsseveld wordt later Silvolde afgesplitst en van Aalten de parochie Bredevoort.

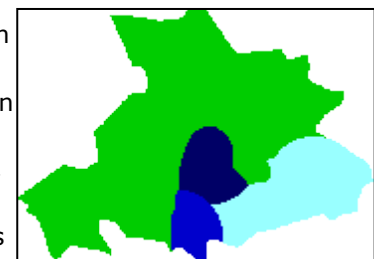

Het enorme gebied overziend valt meteen op dat de kerkelijke grens tussen Utrecht en Munster sinds de landdag in 1018 dwars door de Achterhoek loopt. Tot de vroegste bezittingen van de graven van Lohn behoren drie hoven bij Aalten: Bardinckhof, Honhof en Ahof. De graven van Lohn bezitten veel hoven en hebben behoefte aan een uniform bestuur. Hierdoor worden de hofrechten al zeer vroeg opgetekend. Er zijn kopieën overgeleverd uit 1363. Dit hofrecht zal blijven bestaan tot 1795.

Ondergang

De graven van Lohn zijn in toenemende mate slachtoffer van het streven naar wereldlijke macht door opeenvolgende bisschoppen van Munster, die vele stichtgoederen uitkopen en rechtstreeks onder het bisdom brengen. Daarnaast hebben hun burens, de opeenvolgende graven van Gelre, expansiedriften naar het oosten. Tussen deze twee vuren weten de graven van Lohn zich redelijk te handhaven. Toch wordt hun graafschap steeds kleiner. In 1238 moet Herman I van Lohn de halve graafschap delen met Ludolf van Steinfurt en in 1255 wordt de jurisdictie in de parochies Hengelo en Zelhem (donkerblauw) aan graaf Otto II van Gelre verkocht. In 1315 wordt Hendrik I van Wisch met de gerichten in de parochies Silvolde en Varsseveld (blauw) beleend, met goedvinden van Herman II van Lohn. In 1316 verdwijnt het graafschap geheel als Herman II kinderloos overlijdt.

Gerard Flamenses en de opkomst van Gelre

Bava van Hamaland, de jongere dochter van Diederik van Hamaland, was gehuwd met Gerard van Antoin, bijgenaamd 'Flamenses' ('de Vlaming'), Gerard I graaf van Wassenberg. Uit dat huwelijk sproot tenminste een zoon, Gerard II. Toen Godfried in 1046 uit zijn graafschappen werd gezet, heeft deze graaf Gerard II van Wassenberg zich kunnen vestigen op de Veluwe, in Teisterbant (Tieler- en Bommelerwaard, een graafschap dat Diederik van Hamaland met zijn

huwelijk had verkregen) en de Betuwe (uit de familie van Immed, zoals ook de Hetter- en Duffelgouwen ter weerszijden van de Rijn bezuiden Hamaland). De Hettergouw waarin o.a. de stad Geldern ligt waarnaar het gravenhuis van Gelre zich later ging noemen, en vermoedelijk ook de Duffelgouw, heeft Gerard pas na 1063 kunnen overnemen, net als het zuidelijke deel van Hamaland.

Omdat Gozelo I zich in 1024-1025 hevig verzette tegen de troonsbestijging van koning Koenraad II werd zuidelijk Hamaland rond 1026 vergeven aan een gunsteling van Koenraad, een zekere Werner. In Hunsingo-Fivelgo werd een halfbroer van koningin Gisela in dezelfde functie gedictieerd. Werner hield zich afzijdig van de opstand van Godfried 'met de Baard' en hoefde daarom zijn ambt niet op te geven. Pas na Werners overlijden kon de grafelijkheid in zuidelijk Hamaland door de 'Flamenses' geclaimd worden. We weten dat ze zich daar in 1085 intussen hadden kunnen vestigen.

In de Hettergouw (en vermoedelijk ook wel Duffelgouw) moet al vóór 1046 een leengraaf van Godfried 'met de Baard' actief geweest zijn, een zekere Godschalk die ook leengraaf van noordelijk Hamaland was. Godschalk heeft zich net als Werner gedistantieerd van de rebellie van Godfried 'met de Baard' en kon dus ook zijn ambt behouden. Godschalk overleed in 1063 en in 1067 zien we dan een Gerard 'Flamenses', heer van Wassenberg, als graaf in de Hettergouw.

Graafschap Zutphen

In noordelijk Hamaland was Godschalk ook leengraaf van Godfried 'met de Baard', maar koning Hendrik III gaf dat graafschap ná de afzetting van Godfried aan het Sticht Utrecht. In de schenkingsakte is de begrenzing van noordelijk Hamaland nauwkeurig omschreven. Hamaland werd in tweeën geknipt langs de lijn Steenderen-Leuvenheim-Eerbeek, waar het op zijn smalst was. Door de schenking van 1046 werd Godschalk leengraaf van Bernold, de bisschop van Utrecht.

Toen Godschalk in 1063 stierf, heeft zijn zoon Otto van Zutphen, bijgenaamd 'de Rijke', hem in noordelijk Hamaland opgevolgd. Hun residentie was Zutphen, waarnaar het graafschap geleidelijk genoemd raakte. Nog steeds heet de streek, die vroeger noordelijk Hamaland beoosten de IJssel vormde, 'de Graafschap' naar het Graafschap Zutphen. De naam Hamaland komt aan het eind van de 11e eeuw voor het laatst in bronnen voor.

Graafschap Gelre

Gelre is ontstaan uit landhuizen Geldern en Pont langs de rivier de Niers en een verder naar het zuiden Wassenberg (in de Karolingische Luikgouw) aan de rivier de Ruhr, op de grens tussen hedendaagse Limburg (15 km ten oosten van Roermond) in Nederland en Duitsland. Gelre (zoals in Geldern) wordt genoemd als 812.

Het maakte deel uit van het Heilige Roomse Rijk en samen met Kleef verheven tot Counties in 1046.

Het Graafschap Gelre ontstond in 1046 rond de plaats Geldern als eigendom van het geslacht der Flamenses van Wassenberg. In de volgende eeuwen wisten de Gelderse graven hun grondgebied aanzienlijk uit te breiden, vooral met de gebieden die vandaag de dag de provincie Gelderland vormen. Uiteindelijk wordt het gebied in 1339 verheven tot het Hertogdom Gelre.

De oorsprong van de heerlijkheid ligt in drie plaatsen. Twee hiervan liggen bij de rivier de Niers, namelijk Geldern en Pont. Een derde, meer zuidelijk, is de stad Wassenberg aan de rivier de Roer. Hier ontving de eerste heer, Gerard van Antoining uit Henegouwen, in 1021 van keizer Hendrik II het land van Gelre.

Wassenberg, de Flamenses en Gelre

Wassenberg was een allodiale residentie die de Flamenses, de rechte voorzaten van de graven van Gelre, rond 1020 van de keizer kregen toegewezen toen delen van de Mark Ename, waaruit zij afkomstig waren, waren veroverd door Boudewijn IV van Vlaanderen. Gerard I van

Wassenberg (genaamd Flamens, "de Vlaming") kreeg Wassenberg, zijn broer Rutger het Graafschap Kleef, zegt de kroniek van Kloosterrade. Gerard was gehuwd met Bava, dochter van graaf Diederik van Hamaland, op zijn beurt een zoon van Adela van Hamaland en haar eerste echtgenoot graaf Immed II van Veluwe en van Hamaland.

Gerard I is vermoedelijk al kort na zijn komst naar de Rijnstreek overleden en opgevolgd door zijn zoon Gerard II van Wassenberg, hoewel volgens sommige genealogiën dit dezelfde persoon zou zijn.

Ontstaan van het graafschap Van Wassenberg

Aan Wassenberg, gelegen in de Luikgouw, waren oorspronkelijk geen grafelijkheidsrechten verbonden, de oudste vermeldingen van een (of twee) Gerard(en) Flamens, uit 1033 en 1042-1046, gaan niet aantoonbaar gepaard met de gravenrang. Gravenrechten vielen de Flamenses pas in respectievelijk voor een deel na 1046 toe als gevolg van de rebellie van Godfried 'met de Baard' hertog van Neder-Lotharingen. Via zijn vader Gozelo I had Godfried 'met de Baard' namelijk de bezittingen van het graafschap Hamaland geërfd. Die waren in de familie gekomen door het huwelijk van Gozelo's oudere broer Godfried de Kinderloze, hertog van Neder-Lotharingen, met een waarschijnlijk oudere zuster van Bava, Addila van Hamaland, dochter van Diederik. Dat huwelijk bleef echter kinderloos, waarop zijn ambten toevielen aan zijn broer Gozelo. De rebellie van 'de Baard' verschaftte de Flamenses de kans om hun opvolgings-aanspraak, die met Bava was binnengekomen, te verzilveren.

Zo werd Gerard II de Flamens dus vermoedelijk in 1046 de eerste graaf uit het huis der Flamenses. Rond 1052 werd hij opgevolgd door Gerard III van Wassenberg. Deze overleed toen zijn oudste zoon, Gerard IV nog minderjarig was, zodat diens oom graaf Diederik van Hamaland tijdelijk is ingesprongen. We kennen Diederik in 1076 als graaf op de Veluwe. In 1082 overleed hij in de kerker van Godfried van Bouillon. Gerard IV, die toen de graafschappen overnam, verlegde geleidelijk de Gelderse graaflijke verblijfplaats van Wassenberg, buiten hun ambtsgebied, naar Gelre, binnen hun ambtsgebied gelegen. Hij noemt zich nu eens 'Gerard IV van Wassenberg', dan weer 'Gerard I van Gelre'. In 1096 werd hij erkend als landgraaf.

Het allodium Wassenberg werd in de 12e eeuw afgestoten aan de hertogen van Limburg via de bruidsschat van Jutta van Gelre, echtgenote van hertog Walram II van Limburg. In 1118 noemt Gerard 'de Lange' Wassenberg, waar hij toen een kerk stichtte, nog steeds 'zijn allodium'.

Opbouw en uitbreiding Van Gelre

De bouw van de nieuwe graaflijke verblijfplaats in Gelre, dat toen slechts een klein dorp was, werd begonnen. Aan de Niers werd een burcht gebouwd, waaromheen de stad Gelre ontstond. In de dertiende eeuw werd deze ommuurd (stadsrechten in 1229). De graven en vanaf 1339 de hertogen van Gelre zetelden tot 1347 in de stad, die de voornaamste was in het Gelderse Overkwartier. Het grondgebied van het graafschap nam de naam van de hoofdstad over.

De eerste erkende graaf was dus Gerard I van Gelre tevens Gerard IV van Wassenberg (1060-1129). Diens zoon, Gerard II van Gelre (1090-1131) huwde met Ermgard, dochter van graaf Otto II van Zutphen, en verwierf zo het graafschap Zutphen, onderdeel van het vroegere graafschap Hamaland. Zoon Hendrik I van Gelre (1117-1185) was de eerste graaf van Gelre en Zutphen. Diens zoon Otto I van Gelre (1150-1207) nam deel aan de derde kruistocht. Geleidelijk breidde het Gelders gebied zich uit en in 1248 verwierf graaf Otto II wegens zijn hulp aan Rooms-Koning Willem II de rijksstad Nijmegen.

Een erkend voorkind van Gerard I van Gelre en broer van Otto II van Gelre is Karel jonggraaf van Gelre geboren 1205 en is de stamvader van wat later naar het gelijknamige kasteel Ridder van Hoenselaer bekend is geworden.

Zoon van graaf Otto II, graaf Reinoud I van Gelre, trouwde in 1276 met Irmgard van Limburg, en werd samen met haar hertog over Limburg in 1278, toen Irmgards vader Walram hertrouwde. Toen Irmgard overleed in 1283 kwam Limburg volledig in Gelderse handen. Bovendien had

Reinoud I in 1279 het graafschap Kessel, de heerlijkheidsrechten over de linker Maasoever en Mönchengladbach aangekocht.

Aan de Gelderse gebiedsuitbreiding kwam tenslotte een einde met de Slag bij Woeringen in 1288; de eindslag van de Limburgse Successieoorlog die na Irmgards overlijden was ontstaan. Limburg ging verloren aan Brabant. Het graafschap Gelre wordt van 1288 tot 1293 aan de graven van Vlaanderen verpacht (Reinoud I had zich door zijn huwelijk met Margaretha van Vlaanderen in 1286 reeds aan dit graafschap verbonden). De Vlaamse heerschappij heeft bijgedragen aan de bouw van een modern doeltreffend territoriaal bestuur.

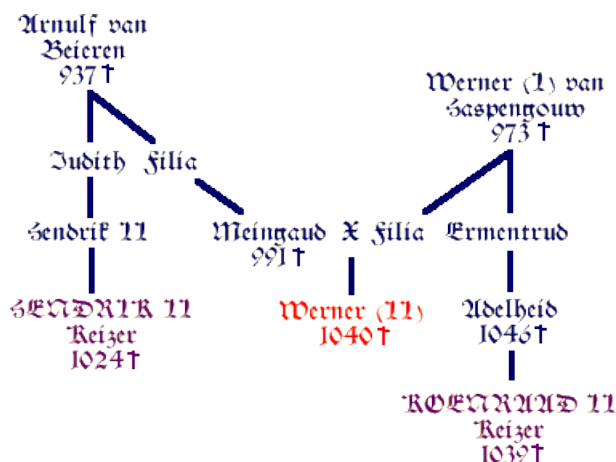
Reinoud II huwde Eleonora de dochter van Eduard II van Engeland. Door diens bemiddeling werd Gelre in 1339 door keizer Lodewijk de Beier tot hertogdom verheven.

EVEN TERUG NAAR DE PARALLEL ONTWIKKELING VAN HAMALAND

Werner II, 1025-1040 Graaf van Zuid-Hamaland

Verwant aan de Hamalanders

Werner II is een zoon uit het huwelijk van Meingaud van Zurichgouw met een dochter van Werner I van Haspengouw. Meingaud is overigens een neef van de bekende Megingoz van Gelre. De familie is dus geen onbekende in het Nederrijnse gebied. Werner II's plotselinge optreden in de Liemers na de ondergang van Hamaland is nooit goed verklaard.

Opvallend is dat hiermee een suggestie uit 1917 van De Nerée tot Babberich bevestigd wordt. Hij stelt de naam Wecelo (Wecelonis) die rond 1050 in een oorkonde voorkomt gelijk aan Werner (Wernher), graaf van Opper-Lahngouw in Hessen, en beschouwt hem als een zoon van een andere Werner. In een andere oorkonde komt Werner III voor als graaf in "Littore Rheni", waaruit blijkt dat hij langs de Rijn actief is.

Wanneer Hamaland ten onder gaat en het graafschap zonder erfgenamen achterblijft zal keizer Hendrik II een hem meer goedgezinde graaf aan willen stellen. Directe erfgenamen zijn er niet, zodat de keizer uit een wijdere kring kan kiezen.

Werner II behoort ook tot die wijdere kring dankzij het huwelijk van zijn grootvader Werner (I) met Gerberga, dochter van graaf Meginhard IV van Hamaland, hetgeen verduidelijkt wordt in zijn stamboom.

Bannerheer van de keizer

De familie van Werner II brengt de bannerheren van de keizer voort. Dit ambt is behalve prestigieus ook gevaarlijk, want de bannerheer draagt de vlag bij de eerste aanval en gaat letterlijk voor in de strijd. Om deze reden worden bannerheren in het algemeen niet oud.

De bannerheer is veiligheidshalve nooit de oudste zoon van de familie, maar altijd een jongere zoon. De oudste zoon wordt op het slagveld begeleid door het lokale leger. Op deze wijze worden de (lokale) familiebelangen beschermd. Jongere zonen kunnen zich op een meer avontuurlijke wijze op het slagveld profileren, zodat zij door hun strijdvaardigheid opvallen en in de gunst komen van de keizer. De gunsten van de keizer kan een jongere zoon, die geen aanspraken op het gehele familiegoed heeft, flink vooruit helpen.

Oorsprong en traditie

Een middeleeuwse bron geeft aan dat Gerold II de eerste bannerheer is. Gerold II is de broer van koningin Hildegard, echtgenote van Karel 'de Grote', en treedt op als prefect van Beieren. Zo ontstaat de traditie dat de bannerheer de eer van de keizerin op het slagveld verdedigt. Herman 'de Lamme', vermaard kroniekschrijver en een tijdgenoot van Werner II, bevestigt dat Gerold II de eerste bannerheer is, zodat er twee bronnen zijn die de oorsprong bevestigen. Gerold II is waarschijnlijk de tweede broer van Hildegard, zodat de traditie dat jongere zonen het ambt erven vanaf het begin bestaat. Deze erfopvolging is zo regelmatig dat een stamboom van bannerheren opgesteld kan worden.

Het ambt is generaties lang overerfbaar binnen de familie der Konradijnen, om precies te zijn bij de Eberhardingers, een juniortak van Hildegards familie. De Eberhardingers hebben het geluk dat zij voldoende zonen produceren om het ambt uit te oefenen.

De enige oudste zoon die de vlag draagt is Koenraad 'Kurzbold'. Koenraads jongere broers zijn

nog minderjarig, wanneer zijn vader Eberhard (I) in 902 sneuvelt in de Babenberger vete. Koenraad rijdt in 933 vooraan in de slag bij Riade tegen de Magyaren. De bijnaam 'Kurbold' slaat waarschijnlijk op "curcebold", de vrouwelijke korte mantel, die hij draagt.

Vertrouwing van de keizer

Keizer Hendrik II kent de bannerheerlijke familie goed. Mogelijk delen zij zelfs via hertog Arnulf van Beieren een bloedband en beschouwt hij Werner II als een jongere broer. Wanneer het ambt in Hamaland vrijkomt hoeft Hendrik II niet lang te zoeken naar een geschikte kandidaat. Hij kent Werner II persoonlijk en bovendien is de bannerheerlijke zoon familie van de laatste Hamalanders.

De dood van de keizer in 1024 is vervelend, maar gooit voor Werner II geen roet in het eten, want Werner II is via zijn gelijknamige grootvader nog nauwer verwant aan Koenraad II dan aan Hendrik II.

Keizer Hendrik II de Heilige

Hendrik II (Bad Abbach of Hildesheim, 6 mei 972 of 978 - Grône (Göttingen), 13 juli 1024), bijgenaamd de Heilige was van 1014 tot 1024 keizer van het Heilig Roomse Rijk.

Hij was een zoon van Hendrik II ("de Ruziezoeker") van Beieren en diens vrouw Gisela van Bourgondië. Hij werd in 995, na de dood van zijn vader, (als Hendrik IV) hertog van Beieren. In 1002 werd hij koning van Duitsland in 1002. Hij huwde met de H. Cunegonde, maar dit huwelijk bleef kinderloos.

In 1010 schonk hij Silva Fulnaho (het woud van Vollenhove) aan het bisdom Utrecht. Dit was feitelijk het begin van het Oversticht.

Paus Benedictus VIII kroonde hem in 1014 tot keizer. Hij richtte vele scholen op, verdedigde de rijksgrenzen, en beijverde zich om vrede te

stichten en de kerk tot ontwikkeling te brengen. Hendrik II startte de bouw van de kathedraal van Bazel. Op latere leeftijd kreeg hij een verlamming. Alhoewel hij graag monnik was geworden, bleef hij zijn taak van heerser volbrengen.

Hendrik II werd, als enige Duitse keizer, in 1146 heilig verklaard door paus Eugenius III. Zijn feestdag is op 13 juli. Hendrik is beschermheilige van de bisdommen Bamberg en Bazel, van kinderloze paren en van koningen, hertogen en van gehandicapten.

De kathedraal van Bazel

Rode muren en geschakeerd dak, de enorme kathedraal van Basel staat op de plaats van een kerk die in de 8e eeuw is gebouwd. De bouw van de kathedraal begon in de 12e eeuw. Door de aardbeving van 1356 werd de kerk zwaar beschadigd. Hij werd herbouwd in gotische stijl, terwijl delen van de beschadigde kerk in de structuur werden verwerkt. Door de reformatie in de 16e eeuw werden bijna alle versieringen en meubilering weg gehaald. Het gebrandschilderde glas dateert vanuit de 19e eeuw.

Het hoofdportaal van de kerk wordt versierd door beelden van keizer Hendrik II (met in zijn hand de kerk op schaal) en zijn vrouw Kunigunde. Beiden waren de beschermheiligen van Basel.

Erfgenaam van Balderik

Koenraad II geeft Werner (II) in 1025 de goederen die van Adela en/of Balderik zijn. De goederen liggen voornamelijk in Zuid-Hamaland en de aangrenzende Veluwe. Het gaat om goederen in Hummelo, Angerlo, Voorthuizen, Didam, Eliza, Swelle, Merclede (Veluwe), Tongeren, Doesburg, Dieren, Hecra, Soeren, Hecheim, Dule, Doornspijk, Helbergen, Voorst, Azewijn, Eltna, Lopena en Westervoort.

Onzeker is of de keizer Werner II ook als graaf aanstelt in Zuid-Hamaland en Teisterbant. Werner II's broer Eberhard V erft overigens ook goederen in Teisterbant, die later via zijn

dochter Adela aan de hertogen van Brabant zullen vererven.
Over de vraag of Eberhard V of Werner II graaf wordt in Teisterbant verschillen de meningen.

Een later vermelde "Wecelo" (Werner II's zoon) is echter wel graaf in Zuid-Hamaland, zodat vermoedt wordt dat Werner II het Hamalandse grafelijke ambt tussentijds vervuld.
Via zijn vrouw Irmingard, dochter van graaf Frederik van Hessengouw, wordt Werner II ook graaf in de Hessengouw.

Bouwheer van Opladen

Werner II tracht vaste grond onder zijn voeten te krijgen in de hem toebedeelde gebieden. Het is niet uit te sluiten dat hij om deze reden Opladen (Montferland), het voormalige machtscentrum van Balderik en Adela, laat herbouwen. Dit motte-kasteel is na het beleg van Opladen in 1016 door Hendrik II verwoest.

Mogelijk is het ook Werner II die opdracht geeft om op de motteheuvel een tufstenen toren te bouwen. Het bouwjaar van deze toren is middels opgravingen aan het begin van de elfde eeuw gedateerd. Alpert van Metz vermeldt op zijn beurt geen stenen toren in zijn kroniek, terwijl dit in het Nederrijnse gebied zeker opmerkelijk zou zijn. Indirect zou hieruit afgeleid kunnen worden dat de toren er in Alpert's tijd niet staat, of dat hij deze niet vermeldt omdat de toren niet is voltooid.

Bannerheren worden niet oud

Werner II en Irmingard krijgen vier kinderen: Liutfried, Werner (III), Herman en een onbekende dochter. Herman wordt in 1051 abt van Einsiedeln en de dochter trouwt met Adalbert II, graaf van Rijngouw. Dit paar worden de stamouders van de graven van Calw.
Wanneer Werner (II)'s broer Eberhard (V) tussen 1030 en 1035 overlijdt volgt Werner (II) hem op als bannerheer van keizer Hendrik III.

Werner II zal de functie niet lang vervullen, want op 22 augustus 1040 sneuvelt hij tegen de Bohemen in dienst van de keizer. Zo blijkt eens te meer dat bannerheren voornamelijk in het zadel sterven.

Broer Liutfried sneuvelt in dezelfde slag, zodat Werner III als enige overgebleven wereldlijke zoon zijn vader in al zijn ambten opvolgt.

Werner (III), 1040-1053 Graaf van Zuid-Hamaland

Erfgenaam van Hamaland

In 1040 moet Werner III in zijn vaders voetsporen treden. Zijn gelijknamige vader en oudere broer Liutfried sneuvelen namelijk beide in dezelfde slag tegen Bohemen in dienst van de keizer. Door deze gewelddadigheden wordt Werner (III) opeens graaf in Zuid-Hamaland, Hessengouw (Maden) en Neckargouw en bovendien bannerheer van de keizer. Als enige overgebleven zoon is vooral dat laatste ambt risicovol.

Opvallend is dat Werner III als "Wecelonis" met de titel van graaf in Zuid-Hamaland voorkomt, wanneer Anselm van keizer Hendrik III een goed krijgt in Zevenaar: ". tale predium, quale nos habuimus in villa, que dicitur Subenhare, in pago Hamaland, in comitatu Wecelonis comitis situm .".

Hieruit blijkt dat de grafelijke titel van Hamaland niet is verdwenen. Het is met het oog op continuïteit derhalve een veilige aanname dat de Hamalandse graventitel is vererft aan de Werners.

Familiezaken

Werner III sticht een gezin met een onbekende echtgenote en krijgt waarschijnlijk twee kinderen: Werner IV en een onbekende dochter, die later met Rugger I van Bilstein zal trouwen.

Wapen Van Bilstein

Rugger I is overigens een zoon van Widukind en een kleinzoon van Wigger, beide graaf van Engersgouw. Het huwelijk tussen Rugger I en de onbekende dochter is eigenlijk een voorloper van het latere huwelijk tussen een Zutphense dochter en een Zuid-Hamalandse (Gelderse) edelman, want Rugger I is een achterkleinzoon van Otto I.

Een veld van eer.

Het ambt van bannerheer zal Werner III uiteindelijk fataal worden, gelijk vele bannerheren voor hem. De oorlog van paus Leo IX tegen de Noormannen, waaraan keizer Hendrik III zich ook verplicht heeft, wordt de keizerlijke bannerheer fataal. Op 18 juni 1053 sneuvelt Werner III in de slag bij Civitate.

Werner (III) heeft gelukkig een zoon, maar het probleem is dat deze minderjarig is. De familie zal later voortleven onder de naam Gröningen. De Zwabische erfgoederen blijven voor de minderjarige zoon bewaard, maar het ver weg gelegen Hamalandse goed valt in de handen van een ander geslacht; Van Wassenberg.

Lijst van heersers van Hamaland

Periode	Naam	Bijzonderheden
<u>Meginhard</u>	<u>Brunhari</u>	
rond 794-800	<u>Wrachari</u>	zoon van Brunhari
?	<u>Meginhard I</u>	zoon van Wrachari
rond 855	<u>Wichman II</u>	uit het geslacht der <u>Billungers</u> ; mogelijk schoonzoon van Meginhard
voor 881	<u>Meginhard II</u>	relatie onduidelijk
voor 882 - 898	<u>Everhard Saxo</u>	zoon van Meginhard II
898 - ±915	<u>Meginhard III</u>	broer van Everhard Saxo
±915 - ±938-939	<u>Meginhard IV</u>	zoon van Everhard Saxo; 938-939 opstand tegen koning Otto I, titel ontnomen
voor 936(?) - 966	<u>Wichman IV</u>	zoon van Meginhard IV; schonk in 966 de grafelijke rechten aan het <u>sticht Elten</u> , bestreden door zijn oudste dochter Adela.

Immedinger

995	<u>Immed IV</u>	echtgenoot van <u>Adela van Hamaland</u> , dochter van Wichman.
995 - 1017	Diederik	zoon van Immed; mogelijk vermoord door Balderik.
1017-1018	<u>Balderik</u>	tweede echtgenoot van Adela van Hamaland.

Huis Verdun

1018 - 1023	Godfried de Kinderloze	schoonzoon van Diederik?
1023 - 1044	Gozelo I van Verdun	broer van Godfried.
1044 - 1046	Godfried "met de Baard",	zoon van Gozelo; kwam in opstand waarna hem zijn titels werden ontnomen.

Flamenses

1046 - 1052	Gerard II van Wassenberg	zoon van Gerard van Antoing en Bava, dochter van Diederik.
-------------	--------------------------	--

Omvang van het hoogheidsgebied Wassenberg

De grafelijkheidsrechten waarin de Flamenses in en deels na 1046 traden omvatten: zuidelijk Hamaland, in 1046-1056 nog het graafschap van Werner/Wecelo, in 1083 Gerard II 'de Lange' genoemd.

- de Veluwe als Utrechts leengraafschap, in 1052 graafschap van Gerard II

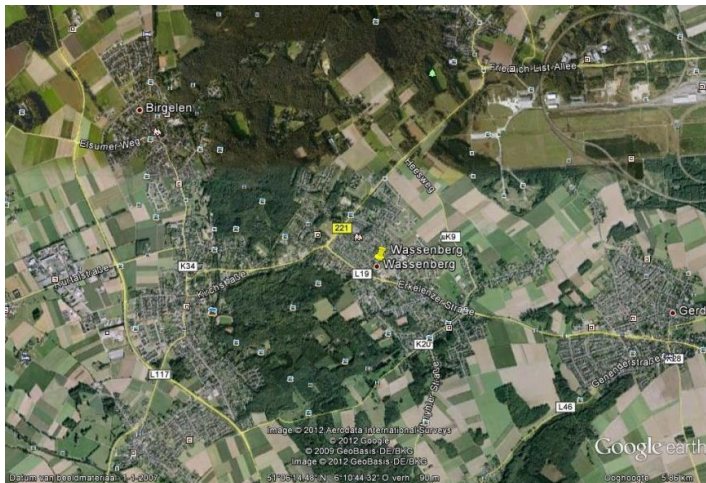
- de Betuwe
- Teisterbant (tegenwoordig Tieler- en Bommelerwaarden) als Utrechts leengraafschap, in 1052 graafschap van Gerard II
- de Duffelgouw (later bij het graafschap Kleef),
- de Hettergouw (bezuiden de Duffelgouw en Hamaland ter weerszijden van de Rijn gelegen), in 1062-1063 graafschap van Godschalk 'van Zutphen', in 1067 van Diederik.

Nadat de Flamenses tegen het eind van de 11e eeuw hun hoofd-residentie van Wassenberg naar Gelre hadden verlegd gingen zij zich 'graaf van Gelre' noemen, waardoor hun hoogheidsgebied ook 'Land van Gelre' ging heten. In noordelijk Hamaland handhaafden zich aanvankelijk de graven van Zutphen. Het raakte in 1137 in personele unie verenigd met het hoogheidsgebied van de graven van Gelre. Wanneer de Flamenses precies Salland als leengraafschap van Utrecht en achterleen van de graven van Leuven, later de hertogen van Brabant, hebben verworven, is onbekend. In 1226 hebben zowel de Gelderse graven als de Brabantse hertogen afstand gedaan van Salland ten gunste van Utrecht.

1273 verkreeg Wassenberg stadsrechten

Wassenberg wordt voor het eerst in 1020 als plaats genoemd. De burcht Wassenberg (Duits: Burg Wassenberg) bestaat echter al aantoonbaar langer. Deze was waarschijnlijk gebaseerd op een Romeinse vesting. In 1020 schonk keizer Hendrik II het kasteel en het land Wassenberg aan Gerard van Antioing, die zich van toen af aan Gerard graaf van Wassenberg noemde. Hiermee werd de grafelijke lijn opgericht, die vier generaties later vanuit de burcht Wassenberg de grondslag legde voor het graafschap Gelre en waar uiteindelijk de hertogdommen Jülich, het Hertogdom Kleef en het Hertogdom Berg ook aan verbonden raakten. De burcht Wassenberg is een van slechts drie heuvelforten aan de Neder-Rijn naast Kleef en Liedberg. In 1273 verkreeg Wassenberg stadsrechten, die in 1972 bij een gemeentelijke herindeling bevestigd werden. Een gedeelte van de stadsmuur uit 1420 bestaat nog en maakt onderdeel uit van een park.

Aan Wassenberg, een plaats in de huidige Duitse Nederrijn ongeveer 15 kilometer ten zuidoosten van Roermond, waren geen grafelijkheidsrechten verbonden. De oudste vermeldingen van een (of twee) Gerard(en) Flamens, uit 1033 en 1042-1046, gaan dan ook niet gepaard met de gravenrang. Gravenrechten vielen de Flamenses pas na 1046 toe als gevolg van de rebellie van Godfried 'met de Baard', hertog van Nederlotharingen.

Begrip: Allodium

Is een Latijns begrip dat in het Nederlands het best kan worden vertaald door eigengoed. Het duidt op een uitzonderlijke vorm van grondbezit, waarover het bezitsrecht absoluut is. In de meest beknopte definitie zei men in oude wetteksten dat boven een allodium alleen nog God en de Zon stond.[bron?] Iedere vorm van vruchtgebruik of rechtspleging binnen het betrokken grondstuk behoorde toe aan de bezitter. In wezen maakte een allodium zelfs geen deel uit van het koninkrijk waarbinnen het was gelegen. Het eigendomsrecht over allodium is dus aanzienlijk absoluter dan het hedendaags eigendomsrecht, omdat dit onderhevig is aan de wetten van het land waarbinnen het bezit is gelegen.

Vele allodia (allodiale goederen) vinden hun oorsprong in een rijks- of koningsgoed, dat door de vorst wegens bewezen diensten aan een trouwe vazal werd geschonken en waarbij het

statuut van allodium ten eeuwigen dag werd gewaarborgd. Ook het stichtingsgoed van de meeste middeleeuwse abdijen en kerken was doorgaans allodiaal, om de immuniteit van de stichting te waarborgen.

Begrip: LEENGOED

Een allodium mag niet verward worden met een leengoed. Bij een leengoed verwerft men slechts het vruchtgebruik over het betrokken goed en blijft (in hedendaagse termen uitgedrukt) het naakte eigendom steeds bij de leenheer. Een leengoed is overigens niet (altijd) ontheven van de omringende jurisdictie. Vele landsheerlijke allodia hebben nochtans de basis gevormd voor een allodiaal leenhof. Daarin werd het leengoed geadministreerd, dat de bezitter (een graaf of hertog) als allodiaal goed had verworven en verder aan vazallen in leen gaf.

Allodia zijn veelal grondstukken met beperkte oppervlakte. Er bestaan nochtans ook allodiale graafschappen (zie bijvoorbeeld Franche-Comté in Frankrijk[bron?]). Dit zijn landsheerlijke entiteiten waarover de vorst in uiterste totaliteit afstand had gedaan van de rechtspleging en de begunstigde in wezen niet leenhuldeplichtig meer was aan de koning. In een dergelijke graafschap bestaat er bijgevolg geen feodale hiërarchie meer: er heerst een graaf, die in wezen aan niemand nog rekenschap is verschuldigd. De betrokken graaf kan ook niet in feodale gradatie stijgen (bijvoorbeeld naar markgraaf of hertog): er is geen behoefte aan een gelaagde hiërarchie en bovendien bezat de koning zelfs niet meer het recht er een titel te verlenen.

De graven van Huis Wassenberg tot einde Huis van Gelre

Periode	Naam	Bijzonderheden
<u>Graven van Wassenberg</u>		
1021 - 1042	Gerard I van Wassenberg	broer van Rutger I van Kleef; getrouwd met <u>Bava van Hamaland</u>
1042 - 1052	Gerard II van Wassenberg	zoon van Gerard I (volgens sommige genealogieën echter dezelfde persoon)
1052 - 1058	Gerard III van Wassenberg	zoon van Gerard II
1058 - 1082	Diederik van Wassenberg	broer van Gerard III, zoon van Gerard II , voogd over zijn minderjarige neef
1076	graaf op de Veluwe	1078 graaf in de Teisterbant
1082 - 1129	Gerard I van Gelre	Gerard IV van Wassenberg, zoon van Gerard III van Wassenberg; sinds 1096 erkend als landgraaf
<u>Graven van Gelre en Zutphen</u>		
1131 - 1182	Hendrik I	kleinzoon van vorige, na het overlijden van zijn vader Gerard jr in 1134 graaf van Zutphen
1182 - 1207	Otto I	
1207 - 1229	Gerard III	
1229 - 1271	Otto II de Lamme	
1271 - 1318	Reinoud I de Strijdbare	getrouwd met Irmgard van Limburg, met wie hij Limburg regeerde tot haar dood in 1283 daarna alleen tot de Gelderse nederlaag in de slag bij Woeringen in 1288. Limburg ging hierna over naar Jan I van Brabant
1318 - 1339	Reinoud II de Zwarte	Van 1318-1326 regeert hij onder voogdij
1339 - 1343	Reinoud II	sinds 1339 als hertog van Gelre
<u>Hertogen van Gelre en graven van Zutphen</u>		
1343 - 1361	Reinoud III de Dikke	
1361 - 1371	Eduard	
1371	Reinoud III	1371 - 1379: Gelderse Successieoorlog
<u>Huis Gulik</u>		
1379 - 1402	Willem I	als Willem III hertog van <u>Gulik</u>
1402 - 1423	Reinoud IV	
<u>Huis Egmont</u>		
1423 - 1465	Arnold van Egmont	1e keer

1465 - 1471 Adolf van Egmont zoon van Arnold, 1e keer

1471 - 1473 Arnold van Egmont 2e keer

Huis Valois

1473 - 1477 Karel de Stoute hertog van Bourgondië

Huis Egmont

1477 Adolf van Egmont 2e keer.

Sneuvelde in de Bourgondische Successieoorlog.

1477 - 1492 Catharina van Gelre (regentes) zuster van Adolf, dochter van Arnold. Werd door de Gelderse Staten aangesteld als regentes zolang er geen hertog was.

Heerschappij betwist door Maximiliaan van Oostenrijk (Gelderse Onafhankelijkheidsoorlog).

1492 - 1538 Karel van Gelre zoon van Adolf van Egmont.

Heerschappij betwist door Filips de Schone, Maximiliaan van Oostenrijk en Karel V (Gelderse Oorlogen).

Huis van der Mark

1538 - 1543 Willem de Rijke

vanaf 1539 ook hertog van Gulik, Kleef en Berg.

Heerschappij betwist door Karel V (Gelderse Oorlogen).

Huis Habsburg

1477 - 1482 Maximiliaan van Oostenrijk eiste erfenis van Karel de Stoute op door Maria van Bourgondië te huwen. Heerschappij betwist door Catharina van Gelre. (Gelderse onafhankelijkheidsoorlog)

1482 - 1492 Filips I de Schone onder regentschap van zijn vader Maximiliaan van Oostenrijk. Heerschappij betwist door Catharina van Gelre (Gelderse Onafhankelijkheidsoorlog).

1543 - 1555 Karel V zoon van Filips, kleinzoon van Maximiliaan. Betwistte de heerschappij van Karel van Gelre en Willem de Rijke (Gelderse Oorlogen) met succes, in 1543 erkend als hertog van Gelre en graaf van Zutphen.

1555-1581/1598 Filips II van Spanje in 1581 door de Staten van Gelre afgezworen als landsheer (Plakkaat van Verlatinghe).

Einde van het zelfstandige Gelre

In 1543 kwamen Gelre en Zutphen onder direct bestuur van het Heilige Roomse Rijk, in de persoon van keizer Karel V die de titel hertog van Gelre verwierf.

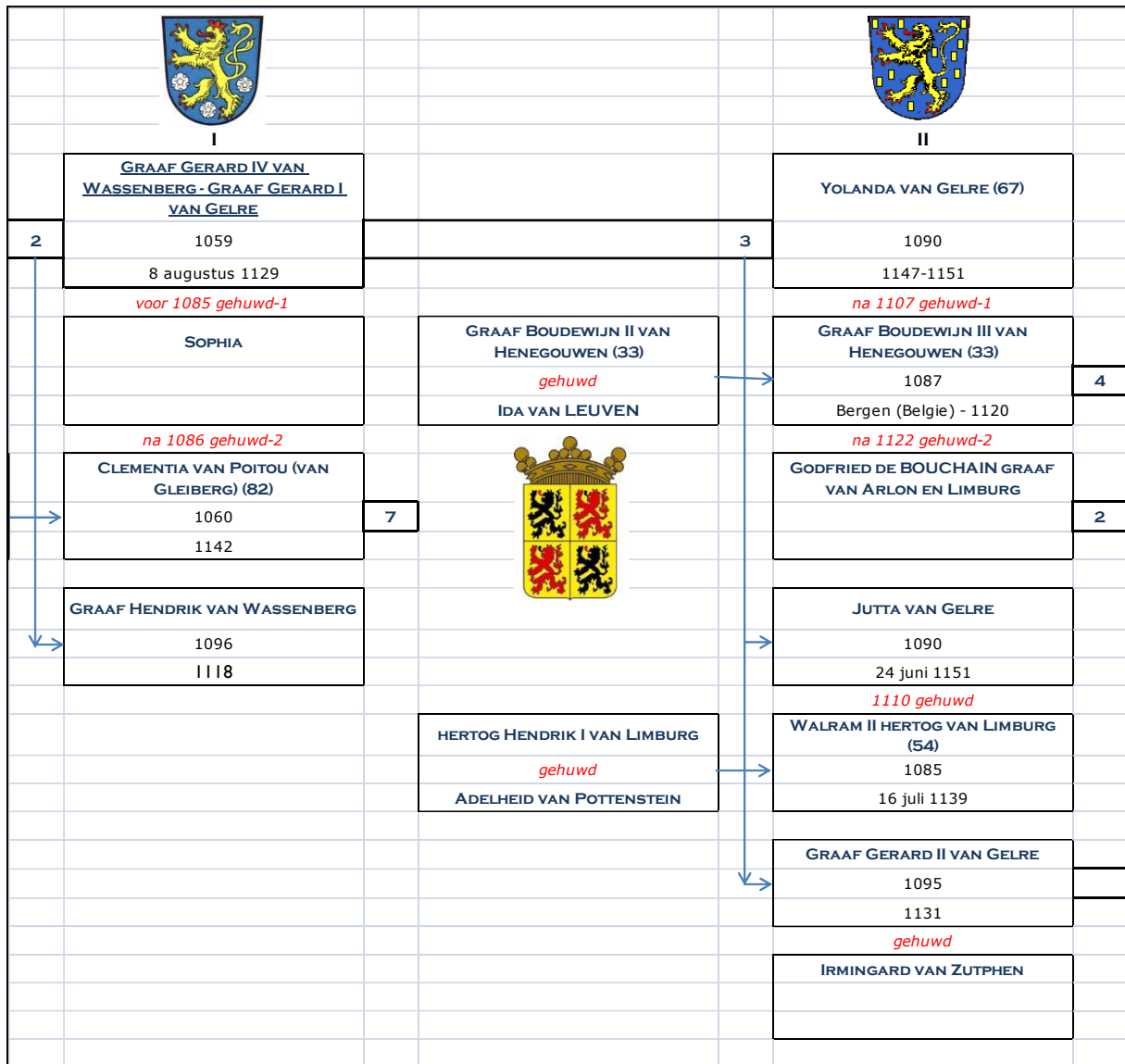
Bij het Plakkaat van Verlatinghe in 1581 'verlieten' de Gelderse staten de Habsburgse koning-keizer. Gelre bleef nominaal een "hertogdom" maar kreeg geen hertog meer. De hertogelijke macht ging nu naar de Staten van Gelre. Het graafschap Zutphen werd in 1591 volledig opgenomen in het hertogdom Gelre.

Opper-Gelre bleef uiteindelijk Spaans. Als deel van de Zuidelijke Nederlanden bleef het een Habsburgs hertogdom. Nadat het Spaanse Koningshuis was uitgestorven volgde de Spaanse Successieoorlog. Na de Vrede van Utrecht in 1713 werd ook dit gebied verder gesplitst. Hierbij werd Noord-Limburg en het aangrenzende deel in Duitsland (met de stad Gelre/Geldern) Pruisisch. Venlo werd als Staats Opper-Gelre een Generaliteitsland van de republiek. Roermond werd Oostenrijks. Aangezien het grootste deel van Opper-Gelre aan de Koning van Pruisen was toegevalen, noemde hij zich sedertdien ook Hertog van Gelre.

Na de stichting van de Bataafse Republiek in 1795 werd de hertogelijke status van beide gebieden opgeheven. Ze werden gesplitst en heringedeeld in departementen. De naam 'Gelre' of 'Gelder' verdween. In 1802 werd er een departement Gelderland opgericht, en na het congres van Wenen in 1813 de huidige provincie Gelderland. Deze instellingen beschikten echter niet

meer over een eigen vorst, maar werden nationaal bestuurd. De provincie Gelderland valt sinds 1815 onder de Koning der Nederlanden. Overigens voert deze niet de titel Hertog van Gelre (of van Gelder/Gelderland); Gelderland is een integraal onderdeel van het land Nederland in het Koninkrijk der Nederlanden.

Opper-Gelre kwam na 1813 grotendeels aan Pruisen en daardoor in 1817 aan het Tweede Duitse Rijk. Ook als Keizers van het Duitse Rijk voerden de Hohenzollerns nog de titel Herzog von Geldern.

Parenteel van Gerard I van WASSENBERG

Graaf Gerard I van WASSENBERG (Flamens),

geboren ca. 985, overleden na 1033, *waarschijnlijk 1021 door keizer Hendrik II met Wassenberg beleend, zijn broer Rutger I wordt de stamvader van de graven van Kleve.*
Gehuwd met ? van Verdun, dochter van Godfried van Verdun en Mathildis Billung, *een niet met name bekende dochter van Godfried van Verdun is mogelijk de echtgenote van Gerard.*

Uit dit huwelijk:

Graaf Gerard II van Wassenberg (Flamens)

geboren ca. 1010, overleden 1082, 1042 graaf 'Gerardus Flamens', 1053 graaf in de Betau en Teisterbant, 1057 graaf in de Ruhrgau, 1067 graaf in de Hattuariergau, zoon van Graaf Gerard I van Wassenberg (Flamens)

Gehuwd.

Uit dit huwelijk:

1. graaf Hendrik
2. graaf **Dirk** (Flamens), geboren ca. 1035, overleden op 19 oktober 1082, *1076 graaf in de Veluwe, 1078 graaf in Teisterbant, stamvader van de heren van Valkenburg en Heinsberg.*
Gehuwd, *vermoedelijk huwelijk* met Hedwig van Montaigu, dochter van Graaf Gozelo van Montaigu en Irmgard van Aspel.
3. graaf Gerard, *1082 graaf in Hamaland, 1085 graaf in Westfalengau.*

Graaf Hendrik van Wassenberg

geboren ca. 1035, overleden voor 1085, zoon van Graaf Gerard II van Wassenberg (Flamens).

Gehuwd met Adelheid van Gelre, overleden 1083, dochter van Voogd Wichard III van Gelre.

Uit dit huwelijk:

1. graaf Gerard I van Gelre (de Lange).
2. graaf Hendrik, 1096, 1118, graaf van Kriekenbeek?

Graaf Gerard I van Gelre (de Lange),

geboren voor 1059, overleden 1137, graaf van Wassenberg-Gelre (1085-1131/1138), in 1085 graaf van Wassenberg, noemt zich graaf van Gelre vanaf 1096, circa 1120 bouw van de burcht te Geldern, in 1118 is de graaf voogd van Straelen, zoon van Graaf Hendrik van Wassenberg (zie III.1) en Adelheid van Gelre.

Gehuwd (1) voor 1085 met Sophia.

Gehuwd (2) na 1086 met Clementia van Poitou (van Gleiberg), geboren ca. 1060, overleden na 1129, dochter van Graaf Willem Aigret van Poitou en Ermensind van Longwy.

Uit het eerste huwelijk:

1. Yolanda, geboren ca. 1090, overleden 1147-1151.
Gehuwd (1) na 1107 met Graaf Boudewijn III van Henegouwen, geboren ca. 1087, overleden 1120, zoon van Graaf Boudewijn II van Henegouwen en Ida van Leuven.
Gehuwd (2) na 1122 met Godfried de Bouchain, burggraaf van Valenciennes.
2. Jutta, geboren ca. 1090, overleden op 24 juni 1151.
Gehuwd ca. 1107 met Graaf Walram I van Limburg (de Heiden), graaf van Arlon en Limburg (ca. 1085-1139), zoon van Graaf Hendrik van Limburg en Adelheid van Botenstein.
3. graaf Gerard II.

Graaf Gerard II van Gelre

geboren ca. 1095, overleden voor 1134, begraven te Wassenberg, niet duidelijk of Gerard II en Gerard I een en dezelfde persoon is, of wellicht mederegent met zijn vader, zoon van Graaf Gerard I van Gelre (de Lange) en Sophia.

Gehuwd met Ermengard van Zutphen, geboren ca. 1095, overleden na 1134, dochter van Graaf Otto van Zutphen (de Rijke) en Jutta van Arnstein.

Uit dit huwelijk:

1. graaf Hendrik.
2. Adelheid, overleden na 1150.
Gehuwd met Graaf Egbert van Tecklenburg, overleden na 11-1150, zoon van Graaf Hendrik van Tecklenburg en Gisela van Lotharingen.

Graaf Hendrik van Gelre en Zutphen

geboren 1117, overleden 1182, begraven te Klooster Kamp, graaf van Gelre en Zutphen (1138-1182), zoon van Graaf Gerard II van Gelre (zie V.6) en Ermengard van Zutphen.

Gehuwd ca. 1135 met Agnes van Arnstein, overleden voor 1179, dochter van Graaf Lodewijk II van Arnstein en Udihildis van Odenkirchen.

Uit dit huwelijk:

1. graaf Gerard III, geboren ca. 1140, overleden voor 1182, mederegent met zijn vader (1174-1181/1182), graaf van Boulogne 1181.
Gehuwd 1181 met Ida van Boulogne, geboren ca. 1160, begraven 1216 te Boulogne, dochter van Mathias van Vlaanderen en Maria van Boulogne.
2. graaf Otto I.
3. Agnes, begraven te Echternach, verstoten in 1172.
Gehuwd 1168 met Graaf Hendrik van Namen en Luxemburg, geboren ca. 1113, overleden op 14 augustus 1196, zoon van Graaf Godfried van Namen en Ermensindis van Luxemburg.
4. Adelheid, overleden op 4 februari 1218.
Gehuwd voor 1179 met Gerard II van Looz en Rieneck, geboren ca. 1140, overleden 8-1196, zoon van Graaf Lodewijk I van Looz en Rieneck en Agnes van Metz.
5. Margareta.
Gehuwd met Graaf Engelbert van Berg, geboren voor 1157, overleden ca. 7-1189.

Graaf Otto I van Gelre en Zutphen

geboren ca. 1150, overleden na 4-1207, begraven te Klooster Kamp, graaf van Gelre en Zutphen (1182-1207), deelname aan de derde kruistocht (vertrok 1189-terug 1191), zoon van Graaf Hendrik van Gelre en Agnes van Arnstein.

Gehuwd 1185 met Richardis van Beieren, geboren 1173, overleden op 21 september 1231 te Roermond, dochter van Hertog Otto I van Beieren en Agnes van Looz.

Uit dit huwelijk:

1. graaf Gerard IV.
2. Adelheid, geboren ca. 1187, overleden op 4 februari 1218, begraven te Rijnsburg.
Gehuwd 1197 te Staveren met Graaf Willem I van Holland, overleden op 4 februari 1222, zoon van Graaf Floris II van Holland en Adelheid van Schotland.
3. Otto, geboren ca. 1195, overleden op 1 september 1215 te Voorthuysen (Elten), begraven te Dom te Utrecht, proost te Xanten, bisschop van Utrecht (1213-1215).
4. Hendrik, overleden ca. ondertrouwd 1197, Rijnsburg 1198 verloofd met Adelheid, dochter van graaf Dirk VIII van Holland en Adelheid van Kleve.
5. Lodewijk, overleden op 21 juni 1217. Proost van het domkapittel te Utrecht.
6. Margareta, overleden na 1264.
Gehuwd voor 1216 met Graaf Lotharius II van Are-Hochstaden, overleden 1237-1244, zoon van Lotharius I van Are-Hochstaden en Mechtildis van Vianden.
7. Irmgardis, overleden na 1230.
Gehuwd ca. 1210 met Graaf Adolf I van Altena en Mark, geboren voor 1194, overleden

op 28 juni 1249, zoon van Graaf Frederik I van Altena en Mark en Alveradis van Kriekenbeek-Millendonk.

8. Mechtildis, overleden na 1230.

Gehuwd voor 1221 met Graaf Hendrik II van Nassau, geboren ca. 1190, overleden ca. 1250, zoon van Graaf Walram II van Nassau en Cunigundis.

Graaf Gerard IV van Gelre en Zutphen

geboren ca. 1185, overleden op 22 oktober 1229, begraven te Roermond (Münsterkerk), graaf van Gelre en Zutphen (1207-1229), sinds 1222 een gelderse tol aan de Rijn bij Lobith, zoon van Graaf Otto I van Gelre en Richardis van Beieren.

Gehuwd 1206 te Leuven met Margareta van Brabant, overleden 1231, begraven te Roermond (Münsterkerk), dochter van Hertog Hendrik I van Brabant en Maria van Vlaanderen-Boulogne.

Uit dit huwelijk:

1. graaf Otto II (de Lamme).
2. Hendrik, overleden op 23 april 1285 te Franchimont, begraven te Roermond, proost van het domkapittel te Utrecht (1245-1247), bisschop te Luik (1247-1274) en heer van Montfort (1274-1277).
3. Margareta, overleden voor 1251.
Gehuwd ca. 1237 met Graaf Willem IV van GULIK, geboren voor 1225, overleden op 16 maart 1278 te Aken, begraven te Nideggen, zoon van Graaf Willem III van Gulik en Matildis van Heimbach.
4. Ricarda, overleden 1293/1298.
Gehuwd voor 1251 met Graaf Willem IV van GULIK, geboren voor 1225, overleden op 16 maart 1278 te Aken, begraven te Nideggen, zoon van Graaf Willem III van Gulik en Matildis van Heimbach.

Graaf Otto II van Gelre (de Lamme)

geboren ca. 1215, overleden op 10 januari 1271, begraven te Klooster Gravendal, graaf van Gelre en Zutphen (1229-1271), verleende stadsrechten aan Geldern (1229), Goch (ca. 1230), Roermond (1231), Harderwijk (1231), Grave (1232), Emmerich (1233), Arnhem (1233), Doesburg (1237) en Wageningen (1263), in het bezit komt de heerlijkheid Kriekenbeek (1243), de rijksstad Nijmegen (1247), zoon van Graaf Gerard IV van Gelre en Margareta van Brabant.

Gehuwd (1) ca. 1240 met Margareta van Kleve, overleden op 10 september 1251, begraven te Klooster Gravendal, dochter van Dirk V van Kleef en Mechtildis van Dinslaken.

Gehuwd (2) 1253 met Philippa de Dammartin, overleden 1277/1281, begraven te Klooster Gravendal, dochter van Graaf Simon de Dammartin en Maria van Ponthieu-Aumale.

Uit het eerste huwelijk:

1. Elisabeth, overleden op 31 maart 1313, begraven te Klooster Gräfrath.
Gehuwd op 17 maart 1249 met Graaf Adolf VII van BERG, zoon van Graaf Adolf VI van BERG en Margaretha van Are-Hochstaden.
2. Margareta, overleden voor 1286.
Gehuwd voor 1262 met Graaf Enguerrand IV de Coucy Et Oisy.

Uit het tweede huwelijk:

3. graaf Reinald I (de Strijdbare).
4. Philippa, overleden voor 1294.
Gehuwd ca. 1275 met Graaf Walram van Valkenburg, Monschau En Sittard (de Rode), zoon van Dirk I van VALKENBURG en Bertha van Limburg-Monschau.

5. **Margareta**, overleden 1282/1287.

Gehuwd met Graaf Dirk VIII van Kleef, zoon van Graaf Dirk VII van Kleef en Aleidis van Heinsberg.

Graaf Reinald I van Gelre (de Strijdbare)

geboren ca. 1255, overleden op 9 oktober 1326 te Montfort, begraven op 21 oktober 1326 te Klooster Gravendal, graaf van Gelre en Zutphen (1271-1318/1326), hertog van Limburg (1280-1288), in 1277 draagt Hendrik van Gelre (ex-bisschop van Luik) de heerlijkheid Montfort met Nieuwstadt, Echt, Vlodrop, Posterholt, Roosteren en St.Odiliënberg over aan Reinald, in 1279 koopt hij het op de linker Maasoever gelegen deel van het graafschap Kessel, koos in de Limburgse successie-oorlog samen met het aartsbisdom Köln partij tegen Brabant, verloor de beslissende slag bij Woeringen op 5 juni 1288, als gevolg hiervan gedwongen om zijn graafschap voor vijf jaar te verpanden aan zijn schoonvader (1290-1295), in 1320 wordt Viersen gelders, in 1326 komt Wachtendonk aan Gelre, in hetzelfde jaar wordt de heerlijkheid Bredevoort gekocht, Erkelenz krijgt stadsrechten (1326), zoon van Graaf Otto II van Gelre (de Lamme) en Philippa de Dammartin.

Gehuwd (1) ca. 1276 met Ermgard van Limburg, overleden 6-1283, begraven te Klooster Gravendal, dochter van Hertog Walram VI van Limburg en Jutta van Kleef.

Gehuwd (2) op 3 juli 1286 te Namur met Margareta van Vlaanderen, overleden 1331, begraven te Klooster Gravendal, dochter van Graaf Guido de Dampierre en Isabella van Luxemburg.

Uit het tweede huwelijk:

1. **Hertog Reinald II** (de Zwarte/de Rode).
2. **Margareta**, geboren voor 1305, overleden 1331/1333.
Gehuwd met Graaf Dirk IX van Kleef, zoon van Graaf Dirk VIII van Kleef en Margareta van Kiburg.
3. **Guido**, overleden na 1315 te Arnhem, begraven te Arnhem.
4. **Philipp**, jong overleden.
5. **Elisabeth**, overleden 1354 te Köln, begraven te Klooster St.Klara (Köln). Abdis van St.Klara te Köln.

Ondertrouwd (1) op 9 augustus 1299 met Godfried van Brabant, heer van Aarschot.

Ondertrouwd (2) 1314 met Hertog Albrecht II van Oostenrijk, of mogelijk zijn tweelingbroer hertog Hendrik van Steiermark, zoon van Koning Albrecht I van Oostenrijk en Elisabeth van Görz-Tirol.

6. **Philippa**, overleden op 23 augustus 1352, non in het klooster St.Klara te Köln.

Hertog Reinald II van GELRE (de Zwarte/de Rode)

geboren ca. 1295, overleden op 12 oktober 1343 te Arnhem, begraven te Klooster Gravendal, graaf van Gelre en Zutphen (1318/1326-1339), hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1339-1343), werd op de rijksdag te Frankfurt op 19 maart 1339 tot hertog verheven, koopt in 1331 het rijkswoud bij Nijmegen, in 1343 krijgt Venlo stadsrechten, zoon van Graaf Reinald I van Gelre (de Strijdbare) en Margareta van Vlaanderen.

Gehuwd (1) op 11 januari 1311 te Roermond met Sophia de Berthout, overleden op 6 mei 1329, begraven te Klooster Gravendal, dochter van Floris de Berthout en Mathilde van Mechelen.

Gehuwd (2) op 20 oktober 1331 te Nijmegen met Eleanora van Engeland, 13 jaar oud, geboren op 8 juni 1318, overleden op 22 april 1355 te Deventer op 36-jarige leeftijd, begraven te

Deventer, regente voor Reinald III (1343-1344), dochter van Koning Eduard II van Engeland en Isabella van Frankrijk.

Uit het eerste huwelijk:

1. **Margareta**, geboren ca. 1320, overleden op 4 oktober 1344, begraven te Mechelen, erfgename van Mechelen, verkoopt in 1333 de heerlijkheid en voogdij Mechelen aan het graafschap Vlaanderen.

Gehuwd op 4 juli 1342 met Gerard van Gulik, zoon van Graaf Willem van Gulik.

2. **Hertogin Mechtildis**, geboren ca. 1325, overleden op 21 september 1384 te Huissen, begraven te Klooster Mariëndal te Arnhem, hertogin van Gelre en gravin van Zutphen (1371-1379), tweede oorlog (1372-1379) tussen de Heeckeren (steunen van Mechtildis van Gelre) en de Bronckhorsten (steunen van Maria van Gulik).

Gehuwd (1) op 1 november 1336 met Graaf Godefridus van Looz En Chiney, overleden 1342, zoon van Graaf Dirk II van Looz En Chiney en Cunigundis van der Mark.

Gehuwd (2) ca. 1348 met Graaf Johan I van Kleef, geboren ca. 1292, overleden op 19 november 1368, begraven te Kleve, zoon van Graaf Dirk VII van Kleef en Margaretha van Habsburg.

Gehuwd (3) op 14 februari 1372 te Arnhem met Graaf Jean de Chatillon, overleden 1381 te Schoonhoven, begraven te Valenciennes, graaf van Blois, hertog van Gelre en Zutphen (1372-1379), zoon van Graaf Lodewijk I van Blois en Johanna van Henegouwen-Beaumont.

3. **Elisabeth**, overleden op 10 december 1376 te Klooster Gravendal, begraven te Klooster Gravendal. Abdis van het klooster Gravendal te Asperden.

4. **Maria**

Uit het tweede huwelijk:

5. **Hertog Reinald III** (de Dikke), geboren op 13 mei 1333, overleden op 4 december 1371 op 38-jarige leeftijd, begraven te Klooster Gravendal, hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1343-1361,1371), koopt in 1344 de hoge heerlijksrechten van Straelen, in 1347 wordt Roermond hoofdstad van het Overkwartier, in 1350/1355-1361 de eerste oorlog tussen de Heeckeren (steunen van Reinald III) en de Bronckhorsten (steunen van Eduard).

Gehuwd op 14-jarige leeftijd op 1 juli 1347 te Tervueren met Maria van Brabant, geboren ca. 1325, overleden op 1 maart 1399 te Brussel, dochter van Hertog Johan III van Brabant en Maria van Evreux.

6. **Hertog Eduard**

geboren op 12 maart 1336, overleden op 24 augustus 1371 te Baesweiler op 35-jarige leeftijd, begraven te Klooster Gravendal, hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1361-1371), in 1352 krijgt hij Roermond en de heerlijkheid Kessel van zijn broer, wint de slag bij Tiel in 1361 tegen zijn broer Reinald III en zet hem gevangen, Gelderse en Gulikse troepen leveren op 22 augustus 1371 strijd tegen de Brabanders bij Baesweiler. De Brabanders verliezen, de hertog van Brabant wordt gevangen genomen, maar Eduard wordt bij de veldslag dodelijk verwond.

Ondertrouwd op 1 november 1368 met Catharina van Beieren-Holland, geboren 1358, overleden op 11 november 1400 te Hattem, begraven te Monnikhuizen, dochter van Hertog Albrecht I van Beieren en Margareta van Briege.

Maria van GELRE

Overleden november 1397. Maria, gesteund door de Bronckhorsten, wint in 1379 na de slag bij Hönnepel de strijd tegen haar zuster Mechtildis van Gelre, de stad Geldern werd in 1379 zestien weken lang belegerd door de Heeckeren (steunden Mechtildis), dochter van Hertog Reinald II van GELRE (de Zwarte/de Rode) (zie XI.1) en Sophia de Berthout.

Gehuwd ca. 1362 met Graaf Willem VI van GULIK, overleden op 13 december 1393, zoon van Graaf Willem V van Gulik en Johanna van Henegouwen-Holland.

Uit dit huwelijk:

1. Hertog Willem I, geboren op 31 maart 1363, overleden op 16 februari 1402 te Arnhem op 38-jarige leeftijd, begraven te Monnikhuizen, hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1371/1377-1402), hertog van Gulik (1393-1402).

Gehuwd op 16-jarige leeftijd op 18 september 1379 te Geertruidenberg met Catharina van Beieren-Holland, geboren 1358, overleden op 11 november 1400 te Hattem, begraven te Monnikhuizen, dochter van Hertog Albrecht I van Beieren en Margareta van Brieg.

2. Hertog Reinald IV van GELRE-GULIK, geboren ca. 1365, overleden op 25 juni 1423 te Terlet, begraven te Monnikhuizen, hertog van Gelre-Gulik en graaf van Zutphen (1402-1423).

Gehuwd op 5 mei 1405 te Bastogne met Maria de Harcourt, overleden na 1427, begraven te Nideggen, dochter van Graaf Johan VI de Harcourt en Catharina de Bourbon.

3. Johanna.

Johanna van Gulik

overleden op 19 juli 1415 te Ysselstein, dochter van Graaf Willem VI van Gulik en Maria van Gelre.

Gehuwd op 18 oktober 1376 met Heer Johan V van Arkel, 14 jaar oud, geboren op 11 september 1362 te Gorinchem, overleden op 25 augustus 1428 te Leerdam op 65-jarige leeftijd, heer van Arkel, stadhouder van Holland-Zeeland-Friesland, zoon van Otto van Arkel en Elisabeth de Bar-Pierrepoint.

Uit dit huwelijk:

1. Willem van Arkel, overleden op 1 december 1417 te Gorinchem.
2. Maria van Arkel.

Maria van ARKEL

overleden op 19 juli 1415, dochter van Heer Johan V van Arkel en Johanna van Gulik.

Gehuwd op 24 juni 1409 met Heer Johan II van Egmond, geboren ca. 1385, overleden op 4 januari 1451, begraven te Egmond, regent hertogdom Gelre (1423-1436), zoon van Arend van EGMOND en Jolanda van Leiningen.

Uit dit huwelijk:

1. Hertog Arnold.
2. Heer Willem, geboren op 26 januari 1412, overleden op 19 januari 1483 te Grave op 70-jarige leeftijd, stadhouder hertogdom Gelre onder Karel de Stoute (1473-1476).
Gehuwd op 24-jarige leeftijd op 22 januari 1437 met Walburga van Moers, overleden 1459 te Den Haag, dochter van Graaf Frederik van Moers en Engelberta van Kleef.

Hertog Arnold van EGMOND

geboren na 7-1410, overleden op 23 februari 1473 te Grave, hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1423-1465, 1471-1473), verloor op 3 november 1444 de slag bij Linnich tegen Gulik-Berg, werd door zijn zoon in 1465 afgezet, Karel de Stoute zorgde in 1471 voor de vrijlating van Arnold, alleen het Overkwartier erkende Arnold vervolgens als hertog, de rest hield vast aan Adolf, Arnold benoemde Karel de Stoute vervolgens in 1471 als voogd en beschermheer en

verpandde zelfs in 1472 het gehele hertogdom aan hem, op 6 november 1473 werd Karel door keizer Frederik III met het hertogdom beleend, zoon van Heer Johan II van Egmond en Maria van Arkel.

Gehuwd op 23 juli 1423 te Kleef met Catharina van Kleef, 6 jaar oud, geboren op 25 mei 1417, overleden op 10 februari 1479 te Lobith op 61-jarige leeftijd, begraven te Grave, dochter van Hertog Adolf I van Kleef en Maria van Bourgondië.

Uit dit huwelijk:

1. Maria van GELRE

geboren op 17 januari 1432 te Grave, overleden op 1 december 1463 te Edinburgh op 31-jarige leeftijd.

Gehuwd op 17-jarige leeftijd op 3 juli 1449 te Holyrood met Koning Jacob II STUART, 18 jaar oud, geboren op 16 oktober 1430 te Holyrood Palace, overleden op 3 augustus 1460 te Roxburgh Castle op 29-jarige leeftijd, koning van Schotland, zoon van Koning Jacob I Stuart en Joan de Beaufort Of Somerset.

2. **Willem van Gelre**, geboren 1434, begraven te Monnikhuizen, jong overleden.

3. **Eduard van Gelre**, geboren 1435, jong overleden.

4. Margareta van Gelre

geboren op 11 augustus 1436, overleden op 2 november 1486 te Simmern op 50-jarige leeftijd, begraven te Ravensburg.

Gehuwd op 18-jarige leeftijd op 16 augustus 1454 te Lobith met Pfalzgraaf Frederik I von SIMMERN, 37 jaar oud, geboren op 24 april 1417, overleden op 29 november 1480 te Simmern op 63-jarige leeftijd, zoon van Stefan von Pfalz-Simmern en Anna von Veldenz.

5. Hertog Adolf van Egmond/Gelre.

6. Catharina van GELRE

geboren ca. 1439, overleden op 25 januari 1497 te Geldern, regente van het hertogdom Gelre (1477-1481).

Gehuwd 1464. Koning Louis XI van Frankrijk liet huwelijk voor ongeldig verklaren, want Louis de Bourbon was al sinds 1456 bisschop te Luik met Louis de Bourbon, geboren 1436, overleden op 30 augustus 1482, zoon van Hertog Charles I de Bourbon en Agnes van Bourgondië.

Hertog Adolf van Egmond van Gelre

geboren op 12 februari 1438, gedoopt op 15 maart 1439 te Arnhem, overleden op 27 juni 1477 te Doornik op 39-jarige leeftijd, hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1465-1471), won in 1468 de slag bij Straelen tegen Kleef, zoon van Hertog Arnold van Egmond en Catharina van Kleef.

Gehuwd op 25-jarige leeftijd op 28 december 1463 te Brussel met Catharina de Bourbon, geboren ca. 1440, overleden op 21 mei 1469 te Nijmegen, dochter van Hertog Charles I de Bourbon en Agnes van Bourgondië.

Uit dit huwelijk:

1. Philippa van Gelre, geboren 1465 te Brussel, overleden op 28 februari 1547 te Nancy.

Gehuwd op 1 september 1485 te Orleans met Hertog Renatus II van Lotharingen, 34 jaar oud, geboren op 2 mei 1451, overleden op 10 december 1508 op 57-jarige leeftijd, zoon van Graaf Frederik VI van Lotharingen-Vaudemont en Jolanda van Anjou.

2. Hertog Karel van Gelre, geboren op 9 november 1467 te Grave, overleden op 30 juni 1538 te Arnhem op 70-jarige leeftijd, begraven te Arnhem, hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1492-1538).

Gehuwd op 51-jarige leeftijd op 7 december 1518 te Celle met Elisabeth von Braunschweig-Lüneburg, 24 jaar oud, geboren op 11 september 1494, overleden op 2 april 1572 te Geldern op 77-jarige leeftijd, dochter van Hertog Heinrich IV von Braunschweig-Lüneburg en Margareta von Saksen.